

AUTORSKÉ PRÁVA NA HRY SÚ VYHRADENÉ. ŽIADEN TEXT NESMIE BYŤ POUŽITÝ NA ĎALŠIE ŠÍRENIE BEZ PREDCHÁDZAJÚCEHO PÍSOMNÉHO SÚHLASU AUTORA.

All right reserved.

Vynechali sme niektoré strany a v prípade, že chcete s textom pracovať a ďalej ho šíriť, ozvite sa nám, prosím mailom: tichoaspol@gmail.com. Ďakujeme za pochopenie.

Lubomír Feldek: Z dreva vyrezané

Postavy:

J Á N O Š Í K
S Ľ O B O D I E N K A , jeho milá, alias S M R T K A
J Á N O Š Í K O V O T E C
J Á N O Š Í K O V A M A T K A
U H O R Č Í K alias M R A V E C
K A T A R Í N K A , jeho žena
O K O L I Č Á N I , podžupan
Č E M I C K Ý , žalobca
P A L U G Y A Y , obhajca
K A T
K Á R O L V I . , cisár
M Á R I A T E R É Z I A , jeho dcéra, ešte ako dieťa – malý anachronizmus
M I N I S T E R V N Ú T R A
Š C H A R D O N O V Á , vdova po generálovi
Š Í P O Š , obchodník
H O S T Í N S K Ý
B A B A
D R Á B I
D I E V Č A T Á
M L Á D E N C I
L U D

Dej sa odohráva v rokoch 1711 – 1713 na rôznych miestach rakúskej monarchie – v cisárovej pracovni vo Viedni, v zámockom väzení v Bytči, v hore, u Jánošíkovcov v Terchovej, u Martina Mravca v Klenovci, v klenovskej krčme, v hostinci U divej svine medzi Východnou a Važcom, na popravisku v Liptovskom Mikuláši. Prostredia sa niekedy prelínajú. V deviatom obraze a ešte na niekoľkých miestach hry sú použité citáty z básne Jána Bottu *Smrť Jánošíkova*.

*Túto verziu hry po prvý raz uviedlo Divadlo J. G. Tajovského vo Zvolene
v réžii Karola Špišáka a s hudbou Egona Gnotha.
Premiéra 16. júna 2000.*

.....

P R O L Ó G

(V tme sa ozve zvuk hory. Je to autentický zvuk, plný vetra, praskotu dreva, vtáčieho piskotu, raz hlasnejší, raz tichší, trvajúci dosť dlho na to, aby vyvolal v divákoch pocit, ktorý v nich chceme vyvolať: že hora je živlom tohto príbehu, vyrezaného z dreva. Po chvíli, ešte stále v tme, sa do zvuku hory ozvú Uhorčíkove husličky a Jánošíkov spev.)

P Á N B O H S A P O M Ý L I L

JÁNOŠÍK*(spieva)*. Pánboh sa pomýlil, keď stvoril rovinu –
gulky tam lietajú, chlapani od nich hynú.
No ja to napravím – do hory sa vtisnem.
Stromy ma ochránia – na jednom ...

(Javisko sa osvetlí. Šum hory sa zmení na šum Ľudu, ktorý stavia popravisko – na jednej strane popraviska šibenicu a na druhej koleso na lámanie kostí. Na Ľud dozerajú Drábi. Z úkrytu vľavo pozoruje dianie na javisku Jánošík. Z úkrytu vpravo Uhorčík. Uhorčík má v rukách husličky, Jánošík valašku.)

JÁNOŠÍK*(prestane spievať a vynorí sa z úkrytu na tej strane popraviska, kde Ľud postavil novú šibenicu. Probuje ju)* ...na jednom odvisnem, ale som na ňom ešte neodvisol. Veď ja som Jánošík, slobodný syn poddaného ľudu.

J Á N O Š Í K J E S Y N O M P O D D A N É H O Ľ U D U

UHORČÍK*(aj on prestal hrať, ale znova začne a zaspieva)*.
Jánošík je synom...

ĽUD*(pridá sa)* ...poddaného ľudu,
len o ňom sa piesne večne spievať budú.
V tom je naša hrdosť, v tom je naša sila,
že ho na Terchovej mater porodila,
že sme boli rodní, že sme boli naši –

DRÁBI*(švihnú korbáčmi)*.

ĽUD*(pokorne)*. – že ho obesíme v Svätom Mikuláši.
Pretože vždy naše šibenice všetky
boli iba pre nás a pre naše dietky.

KATARÍNKA*(vynorí sa spomedzi Ľudu a vykrikuje)*. Dosť!

SLOBODIENKA*(vynorí sa spomedzi Ľudu a vykrikuje)*. Hanbite sa! *(Spieva.)*

J A S O M S L O B O D I E N K A

Jánošík, junošík, veď si ty môj milý.
Povedz im, koľko má láska v sebe sily.

Ako dva holúbky milenci si žijú.
Povedz im, Jánošík, že ťa nezabijú.
Ja som Slobodienka, tvoja milá šumná.
Ty budeš, Jánošík, večne žiť len u mňa.

PRVÉ DIEVČA.A u nás vari nie?

DRUHÉ DIEVČA.Kým je slobodný, patrí nám všetkým.

TRETIE DIEVČA.Nielen tebe, Slobodienka.

ŠTVRTÉ DIEVČA.Podme sa oňho pobiť!

(Všetky tancujú okolo Jánošíka a bijú sa oňho, kým on si skúša šibenicu.)

F R A J E R Ô Č K Y Š T Y R I

JÁNOŠÍK.Frajerôčky štyri, prečo ste sa bili?

DIEVČATÁ. Pre teba, Jánošík, že sme ťa ľúbili.

JÁNOŠÍK.Aj ja som vás ľúbil.

DIEVČATÁ.Ty si nás neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

Veď ani jednej z nás vernosť si nesľúbil.

JÁNOŠÍK.Načo jednej sľúbiť, keď som ľúbil všetky?

DIEVČATÁ.Na tvojej mohyle zasadíme kvietky.

Keď prvý rozkvitne,

JÁNOŠÍK.zase mi deň svitne.

DIEVČATÁ.Nesvitne.

JÁNOŠÍK.A svitne.

DIEVČATÁ.Nesvitne.

JÁNOŠÍK.A svitne,

keď moja valaška šibeničku vytne.

(Zavesí sa na hák a pokúša sa vyťať valaškou šibenicu, ale nepodarí sa mu to a valaška mu vypadne z rúk.)

JÁNOŠÍK.A ja som vás ľúbil.

DIEVČATÁ.Ty si nás neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

Ty si svoju vernosť šibeničke sľúbil.

SMRTKA*(na okamih sa na ňu zmenila Slobodienka, vykúka spoza šibenice).* Veru len mne Jánošík. Veru len mne. *(Spieva.)*

J A S O M Š I B E N I Č K A

Ja som šibenička, tvoja milá šumná.

Priznaj sa, Jánošík – dobre ti je u mňa.

JÁNOŠÍK*(po chvíľke ticha zoskočí zo šibenice a tancuje s Dievčatami).* Nie šibeničke –

(Odsotí Smrtku, Smrtka sa preľakne a zmení sa na Slobodienku.) – ale Slobodienke!

P Á N B O H S A P O M Ý L I L

DIEVČATÁ. Pánboh sa pomýlil, keď stvoril mládenca,
čo by nás všetky chcel zanechať bez venca.

JÁNOŠÍK. No ja to napravím, ožením sa v šenku
za štyri frajerky, piatu slobodienku.

DIEVČATÁ. No on to napraví, ožení sa za tú –
ku štyrom frajerkám...
(Slobodienka sa znova premení na Smrtku.)
...šibeničku piatu.

(Znova nastane na javisku tma a ozve sa zvuk hory, vietor, praskot, piskot vtákov a z tmy sa ešte s echom ozýva spev Dievčat.)

DIEVČATÁ. Šibeničku piatu!

.....

I . Č A S Ť

1. obraz

(Pracovňa Cisára Karola VI. vo Viedni. Cisár a Minister vnútra sa zhovárajú. Odkiaľsi znie čembalo. V pozadí mapa Európy.)

KAROL VI. (do hry čembala). Zbojnicky kapitán Uhorčík? Čo tam po ňom. Hlavne že Rákocziho povstanie sa skončilo satmárskym mierom. Rakúsko znova stojí tak ako vždy stálo na stráži slobody svojich národov. (Zabodáva vlajočky do jednotlivých hlavných miest.) A keď už strážime, aj Prahu postrážime, keď už strážime, aj Budapešť postrážime, keď už strážime, aj Bratislavu, Bratislavu, Bratislavu... (Nemôže nájsť Bratislavu.) Mária Terézia, prestaň už hrať toho Vivaldiho a radšej si niečo kresli. (Čembalo stíchne.) Kde sme prestali?

MINISTER VNÚTRA. Tu, výsosť. (Ukáže mu Bratislavu na mape.)

KAROL VI. Aha. Postrážime. (Zabodne vlajočku.) Ale kde sme prestali predtým?

MINISTER VNÚTRA. Pri Uhorčíkovi, výsosť.

KAROL VI. A to je kto?

MINISTER VNÚTRA. Zbojnicky kapitán uväznený na bytčianskom zámku. Mnoho takých mládencov sa po satmárskom mieri rozpráhalo po horách – a dali sa na zboj.

KAROL VI. Myslel som si, že po satmárskom mieri bude už koniec nepokojov.

MINISTER VNÚTRA. Koniec nepokojov, to by bol koniec dejín, výsosť.

KAROL VI. Krásna myšlienka. Keby ste neboli taký dobrý minister vnútra, musel by som z vás urobiť ministra kultúry. (Zdvihne pohár.) No kašlime na politiku – prejdime radšej – (Napijú sa.) – na sex. Či zbíjajú len zbojníci? Nezbíjajú napríklad aj doktori, keď za tučný honorár predstierajú, že ma liečia?

MINISTER VNÚTRA. Ale výsosť, my sledujeme...

KAROL VI. Sledujete zbytočne. Viem, že mi nieto pomoci. Som impotentný a basta!

MINISTER VNÚTRA. Ale výsosť, splodili ste predsa dcéru.

KAROL VI. Dávno. Ak som ju vôbec splodil. V každom prípade dúfam, že som ju splodil aspoň bez vášho pričinenia, drahý minister – aj keď vy máte nos všade.

MINISTER VNÚTRA.Žartujete, výsosť.

KAROL VI.Dúfam, že žartujem. Bývali ste fešák.

MINISTER VNÚTRA.Vy ste bývali väčší fešák, výsosť.

KAROL VI.Áno, bývali sme obidvaja fešáci, jeden väčší ako druhý. Ale už nie sme. Môj drahý minister – aj vy ste už impotentný, čo?

MINISTER VNÚTRA.Ako si želáte, výsosť.

KAROL VI.Je mi to jedno. Totiž je mi jedno, či ste impotentný vy. A vám môže byť dokonca jedno, či sme impotentní obidvaja. Ale mne nie je jedno, či som impotentný ja. Nemám mužského potomka, drahý minister. A vy mi budete rozprávať o tom, že kdesi zbíjajú zbojníci. Ale či nezbíjajú aj panovníci? Len čo zomriem, čo nastane medzi kolegami panovníkmi? (*Preskupuje vlajočky na mape.*) Zbojnícka ruvačka o rakúske dedičstvo. A môžem im to zazlievať? (*Znovu preskupuje vlajočky.*) Ja v podobnej situácii by som si voči ich krajinám počínal určite presne tak, ako si budú počínať Prusi, Francúzi, Španieli, Angličania voči nám.

MINISTER VNÚTRA.Vo vašom veku je priskoro pomýšľať na smrť, výsosť.

KAROL VI.No aj prineskoro pomýšľať na syna. Som Karol VI., posledný Habsburgovec mužského rodu. Smiešne starosti. Ale žiaľ – máme ich. A propos – ako sa volá zbojnícky kapitán, uväznený na bytčianskom zámku?

MINISTER VNÚTRA.Uhorčík, výsosť.

KAROL VI.Uhorčík, Uhorčík – nebude on z Kotešovej?

MINISTER VNÚTRA.Trafili ste blízko. Pochádza z Predmiera.

KAROL VI.No pravdaže, z Predmiera! A koľko má rokov?

MINISTER VNÚTRA.Myslím, že okolo dvadsaťpäť, výsosť.

KAROL VI.(*zasníva sa*). Dvadsaťpäť, dvadsaťpäť. Čo je to mladosť? Dvadsaťpäť rokov. Ružových tvári hlad' jará... (*Prestane snívať.*) To súhlasí. Tak okolo dvadsaťpäť rokov prešlo odvtedy, čo slúžila istá Uhorčíková z Predmiera u nás, v zámockej kuchyni. Presne si spomínam. Taká kyprá blondína. Vyhodili ju, keď oľarchavela. Minister! Uhorčík je môj syn.

MINISTER VNÚTRA.Bojím sa, že sa mýlite, výsosť. Na Uhorčíkovú sa dobre pamätám aj ja. Áno, slúžila tu – ale ved' vtedy ste boli ešte takmer dieťa. Uhorčík, uväznený na bytčianskom zámku, by vám mohol byť mladším bratom, ale...

KAROL VI.Minister, nepodceňujte deti. Hovorím vám – mám syna. Treba ho hneď dopraviť z bytčianskeho zámku do Viedne. Rakúsko je zachránené – urobím z Uhorčíka dediča svojho trónu.

MINISTER VNÚTRA.Ale ved' je to zbojnícky kapitán, výsosť.

KAROL VI.No to je práve ono, drahý minister. Mária Terézia, môžeš hrať. (*Zaznie čembalo.*)

2. obraz

(*Väzenie na bytčianskom zámku, symbolizované mrežou. Jánošík a Uhorčík – každý z inej strany mreže. Vôkol Ľud.*)

UHORČÍK(*hrá na husličkách*).

ĽUD(*spieva*).

SPIEVAME SI PRI ŠTRNGANÍ PÚT

Hej, my sme ten spievajúci ľud,
spievame si pri štrnganí pút.
Sloboda nám blúdi v hore –
v poli na nás cisár orie,

my žujeme dieru z chleba –
jemu padá šunka z neba.
Hej, my sme ten spievajúci ľud,
spievame si pri štrnganí pút.

Bola vojna, nová môže byť.
Nikdy nevieš, kto ťa príde biť.
Jedno ti je, kto ťa chytí,
zakaždým si ty ten bitý.
Kto zvíťazí, na tom veru
nezáleží – všetci berú.
Hej, my sme ten spievajúci ľud,
spievame si pri štrnganí pút.

Kurucovi podáš smidku –
od labanca schytáš bitku.
Labancovi podáš vody –
na dereš ťa kuruc hodí.
Komu zajtra do rúk padneš,
to dnes nikdy neuhádneš.
Najlepšie je držať hubu.
Keď chcú rúbať – tak nech rúbu!

Hej, my sme ten spievajúci ľud,
spievame si pri štrnganí pút.
Život nás len vtedy teší,
keď ležíme na dereši.
Keď v nás praštia všetky kosti,
nemáme strach z budúcnosti.
Hej, my sme ten spievajúci ľud,
spievame si pri štrnganí pút!

JÁNOŠÍK(*nepáči sa mu pieseň*). Inú!

UHORČÍK(*zmení melódiu*).

N A B Y T Č I A N S K O M Z Á M K U

EUD(*spieva*). Na bytčianskom zámku väzenský oblôčik,
spoznali sa pri ňom...

JÁNOŠÍK(*podáva cez mreže ruku Uhorčíkovi*). Jánošík!

UHORČÍK(*podáva ruku Jánošíkovi*). Uhorčík!

EUD.Ako na mincieri keby ich vyvážil.

JÁNOŠÍK.Uhorčík bol väzeň.

UHORČÍK.Jánošík ma strážil.

JÁNOŠÍK(*zajedá si, zatiaľ čo mu Uhorčík vyhráva, klobásu
a chlieb*).

UHORČÍK(*prestane hrať*). Dobrú chuť, Jánošík.

JÁNOŠÍK.Aj tebe, Uhorčík.

UHORČÍK.Mne veru netreba dobrej chuti – nieto k čomu.

JÁNOŠÍK.Ale ti môže byť, ak zatvoríš oči a otvoríš ústa.

(*Dá mu odhryznúť.*) Hádaj, čo držiš v zuboch.

UHORČÍK.Nebude to klobása?

JÁNOŠÍK.Uhádol si. Za odmenu si odhryzni ešte chleba.

UHORČÍK.A teraz ty zatvor oči a otvor ústa, Jánošík. Ja ti zahádam. (*Dá mu do úst*

peniaz.) No, čo držíš v zuboch?
JÁNOŠÍK. Nebude to kremnický dukát?
UHORČÍK. Uhádol si. Tu máš za odmenu ešte druhý.
JÁNOŠÍK. Ej, tebe sa muselo na zbojníckom remese dobre vodiť. Škoda, že ťa zlapali.
UHORČÍK. A vari zlapali?
JÁNOŠÍK. A vari nezlapali?
UHORČÍK. Nie. Oni mňa nie. Ja som zlapal ich.
JÁNOŠÍK. Akože?
UHORČÍK. Ako vravím. (*Hrá na husličkách a do toho hovorí villonovskú baladu.*)

U H O R Č Í K O V A B A L A D A

UHORČÍK. Z tej predmierskej hory vyšiel som na skusy –
a čo vidím? Kto si vykračuje cestou?
DRÁBI (*zjavia sa a hrajú sami seba*).
To sme my, to sme my, bytčianski hajdúsi.
UHORČÍK. Mohlo ich byť...
JÁNOŠÍK... sedem?
UHORČÍK. Ak nebolo dvesto.
DRÁBI. Kráčaš nám oproti ako s dobrou zvestou.
UHORČÍK. Veru. Tu ma máte! Vzdávam sa bez boja.
JÁNOŠÍK. A oni?
DRÁBI. Hej, z cesty! Nezaberaj miesto.
UHORČÍK. Nie veru oni mňa – to ich som zlapal ja.

DRÁBI. Zareval si na nás.
UHORČÍK. Počujte, viťúzi!
Viete, že som zbojník, hoden všetkých trestov?
DRÁBI (*prikyvujú*).
UHORČÍK. A taký sa zlapať musí, či nemusí?
DRÁBI. Veruže sa musí.
UHORČÍK. Nuž lapajte rezko,
nech ma čím skôr vidí slávne Bytča-mesto
vo svojom árešte.
JÁNOŠÍK. A o ni?
UHORČÍK. Zaškúlia.
DRÁBI. Daj pokoj, niet času lapať do áreštov.
UHORČÍK. Nie veru oni mňa – to ich som zlapal ja.

DRÁBI. Chlapče, putá sa nám rozpadli na kusy.
JÁNOŠÍK. Chceli ťa oklamať takou smiešnou lešťou?
DRÁBI. Tak dobre, nie putá. No zato kaktusy
má pani v árešte.
JÁNOŠÍK. Probovali zvieŕť to
na zámockú pani?
UHORČÍK. No vo mne už jesto
trinásťtisíc čertov.
DRÁBI (*s obavami*). Nedá nám pokoja.
Zagúľal očami! Zašermoval päšťou!
UHORČÍK. Nie veru oni mňa – to ich som zlapal ja.
Veď ja som zbojnícky kapitán! Vám cez to
všetko, že viete to, sa ťaží zlapať ma?
Viedni to oznámim.
JÁNOŠÍK. Zmäkli?

UHORČÍK. Ako cesto.

Nie veru oni mňa – to ich som zlapal ja.

DRÁBI (zmiznú).

JÁNOŠÍK. Ej, bištu, Uhorčík – a veru si ich zlapal dôkladne. Aj s bytčianskym zámkom.

Aj so mnou, čo ťa musím strážiť. Len povedz, dokedy?

UHORČÍK. Naveky nie, Jánošík, iba na zimu. Na zimu si každý zbojník musí hľadať zimovisko. Obyčajný zbojník sa najíma za paholka – ale budem paholčiť nejakému hlúpemu gazdovi ja, zbojnícky kapitán? Mám vari iné práva. Zbojnícky kapitán zimuje ako pán.

JÁNOŠÍK. Pod zámkom!

UHORČÍK. Ale na zámku. (Zahrá zámockú melódiu.)

JÁNOŠÍK. Lenže ak tu chceš celú zimu prezimovať, musíš sa jari dožiť.

UHORČÍK. A prečo by som sa nedožil?

JÁNOŠÍK. No, neviem, či iní nezamýšľajú s tebou inšie, ako zamýšľáš so sebou ty sám – a či vieš o sebe toľko, koľko viem o tebe ja.

UHORČÍK (zahrá na husličkách údiv). Čo také vieš o mne, čo ja neviem?

JÁNOŠÍK (šeptom, aby Lud, ktorý natrča uši, nepočul). To, čo som začul dnes zo zámockej kancelárie, keď dvere otvoril prievan. (Zafúka.)

UHORČÍK (mu k tomu fúkaniu zahrá).

JÁNOŠÍK. Z Viedne prišiel posol s tajným posolstvom. Vraj ťa treba obesiť. A rýchlo. A tajne. V noci. Možno už dnes. Sám minister vnútra to podpísal.

UHORČÍK (hrá na husličkách prekvapenie, po každej Jánošíkovej informácii väčšie).

Čože? Minister vnútra? Veď sa s ním ani osobne nepoznám. Vymýšľaš si.

JÁNOŠÍK. No dobre. Ja si vymýšľam – a ty budeš visieť. Ale keby sa ti náhodou visieť nechcelo... (Jánošík odomyká mrežu.)

UHORČÍK (probuje, či je mreža naozaj odomknutá). Tak dobre, verím ti. A za odmenu ti zas ja čosi prezradím. Počúvaj! (Hrá na husličkách.)

E J , U Ž S A N Á M Z A Č A L A

LUD (spieva). Ej, už sa nám začala

bučina rozvíjať, bučina rozvíjať.

UHORČÍK. Poznáš to?

JÁNOŠÍK. A čoby som nepoznal? Ludová pesnička.

UHORČÍK. Čerta starého pesnička. Dohovorené zbojnícke znamenie. Všetci zbojníci sa stretávajú vo chvíli, keď sa začne rozvíjať bučina. (Potiahne nosom.) Ajaj, aká vôňa! Čo to je? Veru sa tá bučina práve rozvíja. Tuším na mňa už moji zbojníckovia čakajú.

JÁNOŠÍK (šeptom). Kde?

UHORČÍK (šeptom). Vo Vrátnej doline. Pomaly vari pôjdem. (Stiahne Jánošíkovi čákov na oči, odtiahne mrežu a odíde. Postáhuje pri tom klobúky na oči aj Ludu.)

JÁNOŠÍK (znova si sotí čákov do tyla). No to je ale dobré. Kde je Uhorčík?

LUD (posotí si klobúky do tyla). A ozaj. Kde je Uhorčík? Veď teraz tu bol.

SLOBODIENKA. No a čo? Bol – nie je.

T V O J O T E C P O V E D A L

LUD (začuje vzdalujúce sa Uhorčíkove husličky, chvíľu počúva a potom začne spievať).

Tvoj otec povedal, že predá bujaka

a že si vymení z kasárni vojaka.

JÁNOŠÍK (tíši Lud). Pst!

BABA. Lenže či bude tvojemu otcovi stáť výmena za to, keď vojaka ešte predtým obesia za trest, že nevedel strážiť?
LUD(*spieva*).

Tvoj otec sa zriekne živého bujaka
a zaňho dostane mŕtveho vojaka.

JÁNOŠÍK(*tíši Lud*). Pst, vravím! Nie, otec, taký zlý obchod nesmiete urobiť.
(*Zaspieva starú vojenskú pieseň.*)

Ž Á D E N N E V Í

JÁNOŠÍK. Žáden neví, čo jest vojak, kdo to neskusel,
nikdy by on vartu nestál, keby nemusel.
Má na den tri krajcáre
a k tomu plundre staré,
tricet grošův i profundu na mesic bere.

Častokráte po kabáte vši mu rajdujú,
častokráte i v žaludku cigáni kujú.
Spívá sobe jako drozd,
mre každý den hlady dost,
není místa, kde by mohel býti vzácný host.

Jestli neco proti právu vojanskému prevíní,
hnedky musí stáť na ringu, kde ho každý vidí,
Kričá naňho: „Kluk, kluk, kluk!“
A po chrbte: „Puk, puk puk!“
Spívá sobe žalostive: „Auve, knuk, knuk, knuk!“

(*Jánošík sa započúva do vzdialených husličiek, zatiaľ čo Lud slzí, dojatý jeho piesňou, a sám si sťahuje klobúky na oči.*) Najmúdrejšie hádam bude, keď pomaly pôjdem i ja. (*Odíde.*)

3. obraz

(*V pracovni cisára Karola VI. vo Viedni. Na scéne Cisár a Minister vnútra. Spozna scény počuť čembalo.*)

KAROL VI. Mária Terézia! Prestaň už hrať toho Vivaldiho a radšej si niečo kresli.
(*Čembalo stíchne.*) Kde sme prestali?

MINISTER VNÚTRA. Pri Schardonovi, výsosť. To bol váš generál, ktorého pani čaká v čakárni.

KAROL VI. Keď čaká, nech čaká, čakáreň je na to. Najprv mi povedzte, minister, čo je s mojim synom, zbojníckym kapitánom Uhorčíkom? Priviedli ho?

MINISTER VNÚTRA. Zatiaľ vás ešte nemôžem potešiť, výsosť. Poslovia sa vrátili z Bytče bez neho. Tesne predtým, ako ta dorazili, váš syn zbojnícky kapitán utiekol vraj z väzenia i so svojím strážcom, akýmsi Jánošíkom, nevedno kam.

KAROL VI. Och, dočerta! Minister, neurobili ste niečo také, čo mládencov vyľakalo? Nezmenili ste nejako môj príkaz?

MINISTER VNÚTRA. Nikdy by som si nič také nedovolil. Poslovia sú nespoľahliví a keby som niečo také urobil, určite by to vykrámili a musel by som ich dať zbičovať.

KAROL VI. Ale veď – ako som počul – vy ste ich aj dali zbičovať, drahý minister.

MINISTER VNÚTRA. Áno, výsosť, ale iba preventívne. Nie, nemyslím, že by

mláďencov k úteku z väzenia priviedli nejaké obavy. Skôr naopak to bolo. Vylákalo ich von, do voľnej prírody, jarné opojenie. (*Vdýchne na plné pľúca.*) Och, veď ja cítim aj tu. Vy ju musíte cítiť takisto, výsosť. Určite nám rozkvitla aj na nádvorí šibenic. A čo potom slovenské hory! Tie ich zväbili.

KAROL VI.Hm. (*Vdýchne.*) Ale aj tak. Toto vám urobí niekto akurát vo chvíli, keď ho idete spraviť dedičom trónu? Počuli ste už o väčšom pestve?

MINISTER VNÚTRA.Nepočul, výsosť.

KAROL VI.Ale ja hej. Spomeňte si! Keď mi išli dávať španielsku korunu – kde som bol?

MINISTER VNÚTRA(*pozrie sa do zápisníka, zasmee sa, potom opäť zvažuje*). Neviem, výsosť.

KAROL VI.Neviete. Ani vy nevíete. Nevie to nikto – museli ma hľadať desať dní a sám neviem, kde ma vlastne našli. Uhorčík je po mne. Ani on nevie, kde je v tejto chvíli, a ak ho chceme nájsť, musíme si pomôcť sami. Čo navrhujete?

MINISTER VNÚTRA.Čo uznáte za vhodné, výsosť.

KAROL VI.Rastiete, minister. Dajte teda vyhlásiť pátranie po zbojníckom kapitánovi Uhorčíkovi a jeho družine. A nezabudnite – kapitána chcem živého.

MINISTER VNÚTRA(*šeptom*). To by nám tak chýbalo.

10. STRANA VYNATÁ

4. obraz

(*V hore. Lud, Katarínka, Uhorčík, neskôr Jánošík.*)

B O L A S O M N A H U B Á C H

UHORČÍK(*dosiaľ sme počuli len husličky, ktoré sprevádzali odkiaľsi z dialky aj Lud aj Katarínku pri speve – teraz sa objaví aj muzikant. Keď sa postaví medzi Mláďencov a Katarínku, Mláďenci pochopia, čo im kapitán chce husličkami povedať, a dajú sa na ústup. Aj Katarínka pochopí, že Uhorčík a jeho husličky ju ochránili, a vďačne sa usmieva. Potom Uhorčíkove husličky začnú vyhrávať do skoku – a Katarínka aj Uhorčík začnú tancovať, akoby museli. Počas tanca sa približujú ich hlavy k sebe – a jedno poriadne zatahnutie sláčika ich donúti spojiť si na chvíľu ústa. Potom, keď husličky stíchnu, sa Katarínka zahabí, odskočí, a aj Uhorčík si v rozpakoch opakom ruky utiera ústa*).

KATARÍNKA.Hí! Čo si to urobil?

UHORČÍK.Ja? Ja nič. To husličky.

KATARÍNKA.Hej, že husličky. Ty! Ako sa vlastne voláš?

UHORČÍK.Uhorčík. A ty?

KATARÍNKA.Katarínka.

UHORČÍK.Čo som ti spravil, Katarínka?

KATARÍNKA.Ešte sa pýtaj. Dieťa si mi spravil!

UHORČÍK.Čože?

KATARÍNKA.Netvár sa tak hlúpo, Uhorčík. (*Vypučí brucho.*) Budeme mať spolu dieťa.

UHORČÍK.Ale veď sa poznáme ešte len päť minút.

KATARÍNKA.Že päť minút! Už najmenej šesť. A pobozkal si ma.

UHORČÍK.A z toho sú na Terchovej deti? Akési ste tu vrtké.

KATARÍNKA.No a? Aké máme byť? Aj smrť je vrtká. Kam sa pozrieš – jedných guľky kosia, druhých slučky dusia. Všade ľudia ako muchy od hladu a chorôb kapú – a najviac tu u nás. Keby sme my, Terčovky, pomalšie rodili ako Terčovci umierajú, dávno by už bola Terchová vymretá. Iba vďaka tomu nevymiera, že sme my Terčovky také, ako vravíš. Vrtké.

UHORČÍK.Ej, bistú! A vidím, že ty si z vrtkých Terchoviek najvrtkejšia. Nebodaj sa

budem musieť s tebou oženiť.

KATARÍNKA.Nik ťa nenúti – to si ty povedal... A – kedy si ma vezmeš?

UHORČÍK.Bral by som ťa aj hneď, Katarínka!... Keby som si ťa mohol vziať.

KATARÍNKA.A prečo by si nemohol?... Ty si myslíš, že ja...? Ojoj! To ja iba vyzerám tak mlado – ale dávno nie som pod zákonom.

UHORČÍK.Ty nie si pod zákonom, Katarínka, ale ja hej.

KATARÍNKA.Ty? A to už ako?

UHORČÍK.Tak, Katarínka! Načo by ti bol taký muž ako ja? Veď ja som zbojník.

KATARÍNKA.Aj by som sa čudovala, keby si bol niečo iné.

UHORČÍK.Ale ja nie som obyčajný zbojník – som zbojnicky kapitán.

KATARÍNKA.To som vedela, len čo si povedal, že sa voláš Uhorčík. A vieš, ako mi budú dievky u nás na Terchovej závidieť, keď im poviem, že sa vydávam za zbojníckeho kapitána? Zbojníka má každá – ale kapitána budem mať len ja.

UHORČÍK.Tichšie, Katarínka! Ešte to. Neopováž sa pred dievkami o mne ani muknúť.

KATARÍNKA.A prečo?

UHORČÍK(šeptom). Zabiť ma idú.

KATARÍNKA.Že zabiť! A kto?

UHORČÍK.A ja viem, kto? Komu sa pošťastí. Príkaz na to prišiel až z Viedne.

KATARÍNKA.Že až z Viedne.

UHORČÍK.Veru. Vojak, čo ma strážil, tajne vypočul ten príkaz. Už by som aj bol tejto noci visel, keby ma ten vojak ešte predtým nevypustil do hory.

KATARÍNKA.V hore si teraz až do budúcej zimy dobre skrytý.

UHORČÍK.Do budúcej zimy. A čo potom? Nebudem ja už viacej na bytčianskom zámku ako pán zimúvať. Len čo zídem do doliny, odvisnem na prvej šibeničke. Načo sa ženiť, keď mám mať taký osud? Radšej na to ani čakať nejdem. Sám sa radšej na prvom konári obesím. Zbohom, Katarínka! *(Chce sa obesiť.)*

KATARÍNKA(bráni mu v tom). Počkaj, Uhorčík! Zlomí sa konár, spadneš a doudieraš sa. Mám lepší nápad. Keď sa zosobášime – zanecháš zboj.

UHORČÍK.A čo budem potom robiť?

KATARÍNKA.Poctivo pracovať, Uhorčík.

UHORČÍK.Joj, že poctivo pracovať. A z čoho budeme žiť? A keby sme z poctivej práce náhodou aj vyžili – kde sa ti dá poctivo pracovať tu v hore?

KATARÍNKA.Vyjdeme z hory, Uhorčík, a usadíme sa v nejakej dedine, alebo i v meste.

UHORČÍK.Katarínka, veď ja už nikdy nemôžem vyjsť z hory! Hneď ma niekto spozná a...

KATARÍNKA.Nikto ťa nespozná.

UHORČÍK(urazene). Mňa nikto nespozná?

KATARÍNKA.Teba, teba. Dáš si iné meno, Uhorčík, a bude z teba iný človek. Počula som, že v Klenovci hľadajú mestského hudca. Usadiš sa tam pod iným menom, húst im budeš – a po tvojej zbojníckej minulosti sa stratí každá stopa.

UHORČÍK(hrá na husličkách a premýšľa. Poriadne zatiahne – už si to premyslel).

Nie je to zlá myšlienka, Katarínka. Ty veru ozaj nie si hlúpa.

(Objíma ju a odtancuje s ňou za scénu, počujeme iba ich smiech.)

E J , U Ž S A N Á M Z A Č A L A

JÁNOŠÍK(prichádza so spevom).

Podme, chlapci, podme zbíjať,

keď nemáme za čo píjať,

ej, už sa nám začala

bučina rozvíjať, bučina rozvíjať.

Tu je Vrátna dolina a vo Vrátnej bučina. A veruže sa i rozvíja. Tu niekde by som mal nájsť Uhorčíka uprostred zbojníckej družiny. A už ho aj vidím. Lenže uprostred

čoho to je? To veru nevyzerá na veľmi veľkú družinu. (*Sadne si a zadumane hľadá za javisko, občas zahmká alebo pokrúti hlavou, napokon i zadrieme, kým ho rozhovor Uhorčika a Katarínky neprebudí.*)

UHORČÍK(*vracia sa s Katarínkou na scénu. Nezbadajú Jánošíka*). Počkaj, Katarínka. Na jedno sme zabudli! Čo povedia moji zbojníci, keď zrazu zistia, že nemajú kapitána?

KATARÍNKA.Nájdu si nového.

UHORČÍK.Leniví sú tí na to, aby si nového kapitána hľadali. Nanajvýš by vedeli ešte tak žabykláče vy tiahnuť a popod rebrá ma nimi štekliť – ak, reku, nechceš, aby sme ťa preklali, nájdí nám nového kapitána ty.

KATARÍNKA.Tak im ho nájdí.

UHORČÍK.To sa ti ľahko povie. Viem len o jednom, čo by sa hodil za kapitána.

KATARÍNKA.Kto je to?

UHORČÍK.Ten vojak, Katarínka, čo ma strážil na bytčianskom zámku. A čo ma nechal ujsť, skôr ako ma obesili... Lenže ako bude zbojníkom v hore robiť kapitána, keď stojí v Bytči na strážni.

KATARÍNKA.Kdežeby ten, Uhorčík, ešte v Bytči na strážni stál. Musel by byť pekny chumaj, keby čakal, kým ho za to, že si mu ušiel, obesia namiesto teba.

UHORČÍK. A veru! Nič iné nemohol urobiť, iba utiecť za mnou.

KATARÍNKA. Ak vie, kde je Vrátna, pomaly by tu už mal aj byť.

JÁNOŠÍK(*zazíva a prebudí sa*). Aáá.

KATARÍNKA(*preľakne sa, keď zbadá Jánošíka*). Och! Veď je to Juríčko! (*Skryje sa.*)

UHORČÍK(*zbadá Jánošíka*). A zas máš pravdu, Katarínka! Už je tu. Vitaj, Jánošík.

Načase, že ideš. A hneď ti aj poviem, čo je nové. Práve som sa rozhodol, že zavesím na kliniec zbojnícke kapitánstvo.

JÁNOŠÍK.Joj, ani mi také neprav, Uhorčík! Za tebou som sem meral cestu – ale zbojníčiť pod iným kapitánom, to sa mi veru nechce. Idem, skade som prišiel – a radšej nech na ten kli-niec zavesia mňa! (*Zberá sa na odchod.*)

UHORČÍK(*pribrzdí ho husličkami*). Len postoj, Jánošík. Postoj a počúvaj. (*Hudie mu do uška.*) Ja kapitánom prestanem byť – ale preto sa ti nový kapitán nemusí menej páčiť. Veď ním môžeš byť ty.

JÁNOŠÍK.Akurát. Veď som na zboji ešte len prvý deň.

UHORČÍK(*d'alej mu hudie do uška*). A to je málo? Na zboji sa rýchlo život míňa.

Začneš sa modliť – a hneď si pri amen.

JÁNOŠÍK.To je dobrý nápad! Pôjdem radšej za farára. (*Odstrčí Uhorčíkove husličky a odchádza.*)

UHORČÍK(*do zákulisia, kde sa skrýva Katarínka*). Nepresvedčil som ho. Nič nebude z nášho sobáša, Katarínka.

KATARÍNKA(*vybehne*). A bude. Presvedčím ho ja. (*Dobehne Jánošíka.*) Juríčko!

JÁNOŠÍK(*obrúti sa, spozná ju*). Katarínka!

KATARÍNKA(*vrhne sa mu do náručia*). Tak čo, vezmeš to kapitánstvo?

JÁNOŠÍK.Keď si to ty želáš, Katarínka – vezmem.

UHORČÍK(*dvíha valašku*). Lenže ja ti ho už nenúkam – lebo tak sa mi vidí, že ty neberieš len kapitánstvo, ty by si mi s kapitánstvom vzal aj Katarínku.

JÁNOŠÍK(*dvíha valašku*). A čože je len tvoja?

(*Šermujú.*)

UHORČÍK. A vari nie je len moja?

JÁNOŠÍK. A veru nie je len tvoja!

UHORČÍK. A vari aj tvoja?

JÁNOŠÍK. A veru aj moja!

UHORČÍK. Len moja!

JÁNOŠÍK. Aj moja!

UHORČÍK(*pokúša sa zabiť Jánošíka*). A keď tomu neveríš na tomto svete...

JÁNOŠÍK(*uhne sa a pokúša sa zabiť Uhorčika*). ...Tak tomu uveríš na druhom!

KATARÍNKA. Počkajte, veď sa zahlušíte – a ani nebudete vedieť, prečo.

UHORČÍK. Ja viem, prečo ho zahluším, ja viem. Vari nie si moja, Katarínka?

KATARÍNKA. Som tvoja, Uhorčík.

UHORČÍK. Počuješ to, Jánošík?

KATARÍNKA. Ale som aj jeho.

JÁNOŠÍK. Počuješ to, Uhorčík?

KATARÍNKA. Tebe som žena, Uhorčík.

UHORČÍK. Počuješ to, Jánošík? Len moja žena, tvoja nie.

KATARÍNKA. A jemu som sestra.

JÁNOŠÍK. Počuješ to, Uhorčík? Len moja sestra, tvoja nie.

UHORČÍK. Ej, bisťu, teda takto je to, švagre?

JÁNOŠÍK. Veru tak. Ak ťa nemám zahlušiť, pod' na moju hrud', švagre! (*Objímu sa.*)

KATARÍNKA (*do obecenstva*). No – a už sa objímajú. A veľa nechýbalo – a boli by sa zahlušili. Na Slovensku je to tak.

UHORČÍK. Nuž, švagre, nech sa ti v kapitánskej funkcii dobre darí, pozdravuj od nás zbojníkov – a my ideme.

JÁNOŠÍK. Počkaj, švagre, počkaj, sestrička. A keby dačo bolo, dajaká pošta alebo čo – kde vás mám hľadať?

UHORČÍK. Nikde. Musíš to pochopiť, švagre. Dnešným dňom sa zriekam celého svojho doterajšieho života. Tomáš Uhorčík z Predmiera prestáva jestvovať.

KATARÍNKA. A Martin Mravec z Klenovca ešte nejestvuje, Jurko.

UHORČÍK. Takže jedným slovom – strácame sa bez stopy.

(Začne hrať na husličky a odvádza si Katarínku. Aj keď opustia javisko, ešte počuť Uhorčíkove husličky.)

JÁNOŠÍK (*sám na javisku, clivo sa pozerá za kulisy, máva klobúkom, utiera si hánkou slzu z oka. Potom si zrazu nasadí klobúk a mocne zahvízda.*)

ZBOJNÍCI (*vtancujú na scénu a chcú odtancovať zase preč, tým smerom, z ktorého počuť Uhorčíkove husličky. Spievajú pri tom.*)

STRATIL SA UHORČÍK, NECH ŽIJE JÁNOŠÍK

ZBOJNÍCI. Uhorčík, Uhorčík, kamže si sa podel?

S kým si sa pobratal? Ako si sa odel?

JÁNOŠÍK (*zadrží ich valaškou a zaspieva.*)

Prešiel nám cez rozum sťa voda cez košík.

ZBOJNÍCI (*ich tanec sa stáva tancom okolo Jánošíka.*)

Stratil sa Uhorčík. Nech žije Jánošík!

5. obraz

(U Jánošíkovcov. Jánošík, jeho Otec, Matka a Lud.)

TERCHOVÁ, TERCHOVÁ

LUD (*spieva*). Terchová, Terchová, vysoká dedina,

odtiaľ bol Jánošík, i jeho rodina.

Odtiaľ pochádzala, spod vrchu Pupova,

jeho mať, rodená Anna Cesnaková.

Odtiaľ jeho otec, pán Martin Jánošík –

na neho sa podal Jánošík junošík.

(Rozíde sa po scéne.)

J Á N O Š Í K O V A B A L A D A

JÁNOŠÍK. A potom som toho zažil ešte veľa.

Až sa mi to v hlave mieša, ľudia milí.

MATKA. Šesť rokov som teba, synku, nevidela.

OTEC. Už sme my nad tebou aj kríž urobili,

lebo keď si pošiel do sveta – v tej chvíli

nemal si ty tuším ani tých osemnásť.

LUD(*spieva*). Mal si veru menej rozumu než sily.

JÁNOŠÍK. Vyrozprával som vám ešte len malú časť.

Kdeže som to prestal?

MATKA. No tam, kde sa strieľa.

OTEC. Keď si bol kurucom, keď ste útočili

pod Rákoczim.

JÁNOŠÍK. Veru, práskali tam delá.

MLÁDENCI(*spievajú, hrajú*). No a keď cisárski na čas ustúpili,

čakali sme fajront, že by sme aj pili,

aj koristiť hľadali, ak by sa dala nájsť –

no čerta starého. Robiť donútili.

JÁNOŠÍK. Vyrozprával som vám ešte len malú časť.

OTEC. Vzbúrenca do práce hnali ako teľa?

Pľuhavá to vzbura.

MATKA. Ved' vás unavili.

To bola len voda na mlyn nepriateľa.

MLÁDENCI(*spievajú*). Veru hej. Labanci šable nabrúsili.

(*Menia sa na labancov.*) Kurucom sme nimi opáčili žily.

JÁNOŠÍK. Nuž som si povedal – nestojím o účasť.

OTEC. S kurucmi sa tvoje kroky rozlúčili?

JÁNOŠÍK. Vyrozprával som vám ešte len malú časť.

MATKA. Poslali ťa domov?

JÁNOŠÍK. Nik ťa neposiela –

sám zdupkáš. No mňa tí druhí polapili.

LUD(*spieva*). Ak si nechcel visieť len tak bez ortieľa,

bol si rád, tí druhí že ti mundúr šili.

JÁNOŠÍK. Bol som u cisárskych.

MATKA. A tí zvíťazili!

DRÁBI(*zjavia sa a mlčky pozorujú Lud*).

LUD(*spieva a hrozí pästami za scénu*).

Rákoczi sa pobral na cudzie grunty pást'.

DRÁBI(*spokojne zmiznú*).

LUD(*hrozenie sa zmení na srdečné mávanie na rozlúčku*).

OTEC. A teba zas my sme z vojny vymenili.

JÁNOŠÍK(*hovorí*). Čože?

OTEC (*váhavo polovraví, polospieva*). A teba zas my sme z vojny vymenili.

JÁNOŠÍK(*hovorí*). A za čo?

MATKA. No za bujaka, synku. Čo si nevidel, akého rúčeho bujaka dovedol otec za teba na bytčiansky zámok?

JÁNOŠÍK. Jaj, akožeby nie. Videl som ho. (*Odvedie Otca bokom.*) Ale, otec, nepoplietli ste si náhodou bytčiansky zámok s bytčianskou krčmou?

OTEC. Poplietol, synku, ale pred materou nevrav. Podobné sú to stavania, kto by si ich

nepoplietol? (*Nahlas.*) Hlavne, že ťa tu máme. Čo nám ešte povieš?

JÁNOŠÍK(*spieva*). Vyrozprával som vám ešte len malú časť.

OTEC.A korisť nám nedáš?

MATKA.Za čo ste sa bili?

JÁNOŠÍK(*vyhodí na stôl Uhorčikove dva dukáty*).

Dva kremnické. Nič viac. Biedna je teraz vlast'.

OTEC.Ej, slabá to korisť.

MATKA.I mne duša kvíli.

OTEC a MATKA.A či nám to dávaš ešte len malú časť?

JÁNOŠÍK.Veruže to nie je len malá časť, milí moji. Veruže to je všetko.

OTEC a MATKA.Ejha!

OTEC.S tým sme my veru nerátali.

MATKAKeď otec bujaka za teba dával, tak si tak premýšľal:

OTEC.Bujaka za syna dám, ale syn mi z vojny takú vojnovú korisť doteperí, že si za ňu nie jedného, ale hneď tri bujaky kúpim.

MATKA.Čertovsky sa zmýlil. Ľudia moji, veď sme my i o toho jedného bujaka prišli. A aký dobrý chlapec ten náš Juraj býval.

OTEC.S prázdnyimi rukami sa nikdy domov nevracal.

MATKA.Kde len si sa, chlapče, tak zopsul?

JÁNOŠÍK.Na vojne, mamička.

MATKA.Prekliata vojna! Tak buď prekliata, ako ťa len môže prekliat' jedna matka!

JÁNOŠÍK.Ale, otec, hrom vám do pečene – a ozaj, čo to bolo za bujaka? Veď čo sa ja pamätám, nikdy sme my nijakého bujaka nemali.

OTEC.A kto ti vraví, chlapče, že to bol náš bujak?

JÁNOŠÍK.Jaj, teda nie náš?

OTEC.Nuž a pravdaže nie náš.

JÁNOŠÍK.A či?

OTEC.A viem ja, či? Pod ruku sa mi zatúlal. Ale či už o takého pod ruku zatúlaného bujaka nie je škoda prísť?

JÁNOŠÍK.Ba veru je, otec, a velikánska. Vidím, že som vám škody narobil. Nemal som z vojny domov chodiť, kým som nemal nazhrňnanú korisť. Vrátim sa na vojnu.

MATKA.Ešteže čo, synku, čo by si sa vracal. Vojna sa skončila, o novej nechyrovať. Ak si nenazhrňal, už nenazhrňáš – ostaň doma, obzri sa po dajakej práci a bujaka nám časom vynahradíš.

JÁNOŠÍK.Urobím, čo mi radíte, mamko. Ostanem doma a obzriem sa po dajakej práci. Ba čo obzriem – už som sa po nej aj obzrel. (*Zapíska.*)

MLÁDENCI(*začnú tancovať*).

T O S A C H L A P C I

JÁNOŠÍK.To sa chlapci, to sa, jak oltárne sviece.

MLÁDENCI(*spievajú*). Keď idú po háji, celý sa trbliece.

JÁNOŠÍK.Košielky zelené, striebrom obrúbené.

MLÁDENCI(*spievajú*). Klobúčky obité, orlom podperené.

JÁNOŠÍK.Valaška, karabín a pištoliak dvoje:

DIEVČATÁ(*spievajú*). To sa chlapci, to sa, potešenie moje.

JÁNOŠÍK.Keď vatru rozložia na hronskom pohorí –

MLÁDENCI(*spievajú*).

– v dvanástich stolicach biely deň zazorí.

JÁNOŠÍK.A keď si od zeme chlapci zadupkajú –

DIEVČATÁ(*spievajú*). – dvanástim stoliciam žilky zaihrajú.

JÁNOŠÍK.Hoj, a keď nad hlavou palošík im blysne –

LUD(*spieva*). – to až hen vo Viedni srdce pánom stisne!

OTEC. Kdeže až hen vo Viedni – a prečo len pánom? Ved' srdce stíska i priamo tu a priamo mne. Alebo to azda nie sú zbojníci?

JÁNOŠÍK. Akože by neboli? Pravdaže sú to oni.

T O S A C H L A P C I

LUD(*spieva*). A ten ich kapitán – to je len veľký pán!

MLÁDENCI(*spievajú*). Perečko belavé, červený dolomán!

DIEVČATÁ(*spievajú*). Keď ide po hore, ako ranné zore!

LUD(*spieva*). Keď ide po lese, celý svet sa träsie!

MATKA. A kto je ich kapitán? Vari len nie...

JÁNOŠÍK. A vari len áno! Dobre hádate, mama, som to ja. No – ukážte, kde čo máte?

OTEC. A vari by si vlastných rodičov ozbíjal, synku?

JÁNOŠÍK. Povinnosť je povinnosť, otec. (*Zapíska.*)

MLÁDENCI(*urobia domovú prehliadku*).

JÁNOŠÍK. Tak čo ste našli, chlapci?

MLÁDENCI. Nič.

JÁNOŠÍK. Vidíte, otec. Nebolo to také hrozné. No ale už sme sa videli, už sme si poklebetili, treba ísť ďalej. (*Vykročí na odchod, ale zarazí sa.*) Ba počkať. Predsa si spomínam, že by sa tu niekde mala povalovať nejaká tvrdá mena.

OTEC a MATKA(*rýchlo si každý z nich vopchá do úst dukát*). To sa ti len marí, Jurko.

JÁNOŠÍK. Nemarí, nemarí. Aha! (*Nastaví ruku a každý z rodičov mu musí na dlaň vypluť kremnický dukát.*) Dva kremnické dukáty. Do videnia, rodní moji. (*Odíde.*)

LUD(*odtancuje za ním*).

MATKA. No vidíš, otec. A báli sme sa, že nám nášho Jurka na vojne pokazia.

OTEC. A vieš, mama, prečo nepokazili? Lebo je po mne! Ja som mu zase toto potiahol. (*Ukazuje Matke mešec, ktorý potiahol Janošíkovi.*)

MATKA(*nadšená*). Ojoj! A čo je v ňom? Ukáž!

OTEC(*pohrúži ruku do mešca, má tajomný výraz, napína Matku, napokon prevráti mešec naruby*). Nič.

J A B L K O N E P A D L O Ď A L E K O O D S T R O M U

OTEC a MATKA(*spievajú*).

Nič to, že sme syna vypustili z domu.

Jablko nepadlo ďaleko od stromu.

Práce sa nebojí, dá si v svete rady.

OTEC(*zvolá*). Nezbíja on horšie, ako ja zamladi!

6. obraz

(*V pracovni cisára Karola VI. vo Viedni. Na scéne Cisár a Minister vnútra. Spoza scény počuť čembalo.*)

KAROL VI. Mária Terézia, prestaň už hrať toho Vivaldiho a radšej si niečo kresli.

(*Čembalo stíchne.*) Kde sme prestali?

MINISTER VNÚTRA. Pri Schardonovi. To bol ten generál, ktorého pani čaká v čakárni.

KAROL VI. Počkajte, minister – ale veď tento problém sme riešili už minule.

MINISTER VNÚTRA. Ale nevyriešili, výsosť. Minule ste ju neprijali – čaká tam doteraz.

KAROL VI. Keď čaká, nech čaká, už som vám povedal, že čakáreň je na to. Radšej

hovorte, čo je s mojím synom, zbojníckym kapitánom Uhorčíkom? Ako sa skončilo pátranie? Chytili ho? Kedy ho privedú?

MINISTER VNÚTRA. Nepoteším vás, výsosť. Nielenže sa nepodarilo chytiť vášho syna, zbojníckeho kapitána! Župní úradníci, pokiaľ im samým zbojníci nesiahnu do mešca – a to sa nestáva – sú leniví až beda. Na ochranu obyčajných kupcov nepohnú prstom, a tak sa nepodarilo chytiť ani jedného zbojníka.

KAROL VI. Hm. Ale môže to byť aj inak. Môžu to mať zbojníckovia dobre zorganizované. Stavím sa, že sú so župnými úradníkmi jedna ruka. Tu máte, minister, dôkaz, že Uhorčík je môj syn. Spoznávam svoj rozum v každom jeho čine. Vynikajúci dedič trónu to bude. Musíme ho dostať do Viedne čím skôr a za každú cenu. Aj ja mám organizačný nápad, hodný svojho syna. Nech vstúpi tá ženská!

MINISTER VNÚTRA (*vyjde*). Vstúpte, madam. (*Vráti sa.*)

SCHARDONOVÁ (*vrúti sa*). Vysokosť, čo to má znamenať? Čakám na prijímanie už týždeň.

KAROL VI. Bol som prechladnutý, madam, a nechcel som vás nakaziť.

SCHARDONOVÁ. Ó, vysokosť, keby ste ma vy nakazili, bola by to pre mne veľká pošta. Bohužiaľ, moja rievica je už nakazená dávno. Napuchla som slovenčinou, vysokosť, keď som predvádzala svojho mangela, generála Schardona, na všetkých vojnových ťahaniciach v hornom Uhorsku.

KAROL VI. Ach, madam, vy ste manželka môjho verného generála, ktorý si získal také zásluhy pri potláčaní Rákocziho povstania? A prečo neprišiel s vami aj on? Zlenivela tá stará vojna, len čo sme podpísali satmársky mier, zlenivela, čo?

SCHARDONOVÁ. Môj mangel, generál Schardon, vypustil duchnu pominutý mesiac. Už mesiac som voda.

KAROL VI. To som netušil. Prijmite moju najhlbšiu sústrasť, madam. Ale prečo mi takú vec nepríde nikto oznámiť, minister?

MINISTER VNÚTRA. Osobne ste sa zúčastnili na pohrebe, výsosť.

KAROL VI. No to je neuveriteľné. Musel som asi stáť niekde vzadu.

SCHARDONOVÁ. Stáli ste v prvom, riadku, vysokosť, rovno nad otvoreným hrbom môjho nebohatého. Mali ste aj úžasne dojamový prejav.

KAROL VI. Prejav? No pravdaže, spomínam si už. Mňa samého, madam, môj vlastný prejav tak dojal, že moja pamäť odmietla tie chvíle uchovať, pretože boli pre ňu príliš smutné. Aspoň vidíte, ako som mal rád vášho nebohého Hanziho.

SCHARDONOVÁ. Franciho, vysokosť, nebohatého Franciho.

KAROL VI. Pravdaže Franciho, madam. Potrebujete glejt, čo?

SCHARDONOVÁ. Ste kozelník, vysokosť. Ako dobre ste to vytušovali!

KAROL VI. Nijaké kúzla, madam, len logický predpoklad. Váš manžel iste pri potláčaní povstania v hornom Uhorsku čosi nazbýjal.

SCHARDONOVÁ. Získal len zasúloženú vojnovú korisť, vysokosť.

KAROL VI. Zaiste, madam. A vy sa bojíte, aby vám ju teraz pri preprave z horného Uhorska do Viedne niekto nezabavil.

SCHARDONOVÁ. Aby ma neozabíjali, vysokosť.

KAROL VI. (*podpisuje glejt a podáva jej ho*). Tu je glejt, madam. Ak vás cestou v niektorej župe ozbývajú zbojníci, župná vrchosť príslušnej župy je podľa glejtu povinná nahradiť vám škodu v celom rozsahu.

SCHARDONOVÁ. Ó, vysokosť. Som vám zapodväzovaná. Dúfam, že mi poskytnete príľahnutosť, aby som mohla...

KAROL VI. Nie, madam, úsluhy dámam poskytujem v poslednom období bez nároku na odmenu.

SCHARDONOVÁ. Ó, vysokosť, aký ste šlachovitý.

KAROL VI. Áno, madam, už veľmi šlachovitý.

SCHARDONOVÁ (*odíde*).

MINISTER VNÚTRA. Bravo, výsosť. Našli ste spôsob, ako rozkývať konečne lenivú župnú vrchnosť. Teraz už potrebujeme len, aby nám vdovičku ozbýjali.

KAROL VI.Nielen to, minister. Ešte musia aj zbojníčkov, ktorí ju ozbíjajú, pochytať živých. Urobte už čosi pre úspech tej veci, človeče.

MINISTER VNÚTRA.Urobím, výsosť, čo bude v mojich silách.

KAROL VI.O to som vás nežiadal. Prosím vás, urobte menej.

MINISTER VNÚTRA(*s úsmevom sa ukloní*).

KAROL VI.Mária Terézia, môžeš hrať. (*Zaznie čembalo.*)

—7. obraz

(*V Uhorčíkovom dome v Klenovci. Katarínka leží v posteli. Neskôr Uhorčík. Neskôr Janošík. Všadeprítomný Lud.*)

17. STRANA VYŇATÁ

UHORČÍK.Ale aj tak neviem, načo je dobrá taká opatrnosť, Katarínka. Sme doma, sami, môžeme sa pohovárať, o čom chceme, nik nás nepočuje.

KATARÍNKA.Ale sa vraví, že aj steny majú uši.

UHORČÍK.Ach jaj! Také zázraky sa ešte hádam nediali a ani sa hádam nikdy nebudú diať, aby aj steny mohli počúvať.

KATARÍNKA.A predsa sa to o tých stenách vraví. Veď aj ty ako mestský hudec máš vycvičený sluch a často počuješ i to, čo nemáš.

UHORČÍK.Nuž...

KATARÍNKA.Tak sa nečuduj. (*Upriami pozornosť na načúvajúci Lud.*) Aj teraz, počuješ?

UHORČÍK.Čo?

KATARÍNKA.Nepočuješ?

UHORČÍK.Teraz nie.

KATARÍNKA.Ani teraz?

UHORČÍK.Nie. Veď je noc. Vonku je ticho. Čo by som mal počuť?

KATARÍNKA.No predsa to ticho. Akoby niekto zadržal dych – a tam na druhej strane steny nás počúval.

UHORČÍK(*počúva pozornejšie*). Aha, áno, už to počujem.

KATARÍNKA.No konečne. (*Nahlas.*) Ach, taká som rada, Martinko môj, že si mestský hudec, bohobojný obyvateľ Klenovca, že poctivo pracuješ a žiješ príkladným rodinným životom, že rebelantstvo a nezriadenosť v pohlavnom živote odsudzuješ a nikdy by sa z teba nemohol stať zbojník, čo po nociach ozbíjava nejaké generálske vdovy.

UHORČÍK.Ale veru, Katarínka, niekedy mám pocit, že by som aspoň na jednu noc znova chcel byť... takým zbojníkom, slobodným junákom...

KATARÍNKA(*plače*). Ty ma už nemáš rád, Uhorčík.

UHORČÍK.Ako si na to prišla, Katarínka?

KATARÍNKA.Slobodným junákom sa ti žiada byť na jednu noc! To, že si ženatý, ťa už nebaví, čo?

UHORČÍK.Ale veď ja som myslel len takú nevinnú slobodu – v noci niekoho na ceste zastaviť – prstienky mu medzi rečou z prstov postáhať...

KATARÍNKA.Hej! A potom tie prstienky kdesi v kroví frajerkám na prsty navliekať.

Viem ja dobre, akej slobody sa ti zažiadalo. Ale si nemysli, Uhorčík. Keď tebe, tak aj mne. Náhodou, aby si vedel, mestskému katovi sa páčim. Aj toľ mi povedal, aby som za ním niekedy v nedeľu zašla do mučiarnie.

UHORČÍK.Do mučiarnie? A prečo práve v nedeľu?

KATARÍNKA.V nedeľu je vraj v mučiarni božský pokoj. Škripec je voľný – aj mi vraj zaplatí, keď mu na ňom popreťahujem trošku chrbticu a potom on a zadarmo popreťahuje mne. Vraj je to preťahovanie na chrbticu veľmi zdravé.

UHORČÍK.Ja mu dám zdravé preťahovanie. Valaškou ho po chrabte pretiahnem. Nepôjdeš do mučiarnie, rozumela si?

KATARÍNKA. Ale ani ty, Uhorčík, prstienky zbíjať a dievčatám rozdávať, však? A radšej poďme už do postielky.

UHORČÍK. Veď je už skoro biele ráno. Budeme spať, či tancovať?

KATARÍNKA. Môžeme si zatancovať, Martinko.

UHORČÍK. Dobre, Katarínka. Keď si trochu pospíme. *(Obaja sa prikryjú.)*

UHORČÍK*(náhle sa posadí).* Ale aspoň Jánošíkovi by sme mali dať o generálskej vdove správu.

KATARÍNKA. Nie. Keď si sa raz dal na poctivý život, so zbojom je koniec. Nebudeš ani zbíjať, ani správy dávať. *(Nahlas.)* A ako by sme aj mohli dať Jánošíkovi správu, keď sa my s Jánošíkom vlastne ani nepoznáme.

UHORČÍK. Máš pravdu. Možno ani nijaký Jánošík na svete nie je. *(Znova si ľahne – ale ešte raz sa na okamih nadvihne.)* Ale o tej vdove by sa dozvedieť mal. *(Ľahne si a a obaja znova zaspia.)*

JÁNOŠÍK*(vlezie v tej chvíli nečujne cez okno. Chvilku sa ticho pohybuje po miestnosti, až sa zdá, že do Mravcovho príbytku sa vkradol nejaký nevítaný hosť. Potom si ľahne vedľa Katarínky z druhej strany).*

J Á N O Š Í K , J U N O Š Í K

LUD*(spieva v pozadí).*

Jánošík junošík, kamže si to zahol?
Zbojnicky kapitán, prečo si si ľahol?

JÁNOŠÍK. Pst! Aký zbojnicky kapitán? Mravcov švagor. Vari si len môžem navštíviť švagra? Vari si len môžem ľahnúť vedľa sestry?

KATARÍNKA*(posadí sa).* Kto je tu?

JÁNOŠÍK. Ja, Katarínka, tvoj brat Jánošík.

KATARÍNKA. Tichšie, braček, nech nezobudíš môjho muža. Práve zaspal, ustatý po poctivej práci.

JÁNOŠÍK. A čo si myslíš, sestrička, že zbojník po zboji už nie je ustatý? Často si hovorím, že by tí ľudia urobili lepšie, keby so sebou nenesili toľko poondiateho zlata. Zbíjame od rána do večera a od večera do rána. Nohy sa mi od toho podlamujú.

KATARÍNKA. Keby si nerozprával. A kto má frajerôčky štyri? Viem ja, od čoho sa ti nohy podlamujú, braček.

JÁNOŠÍK. No a čo? Aj rozdávanie prstienkov je robota, po ktorej sa spánku žiada. Ak neveríš, spýtaj sa toho svojho. Aj on to tak robieval, kým sa s tebou neoženil.

KATARÍNKA. Čuš – inak sa nedozvieš, čo viem.

JÁNOŠÍK. Čuším. Vrav!

KATARÍNKA. V hostinci U divej svine – vieš kde je to?

JÁNOŠÍK. Pri Garajovom potoku medzi Východnou a Važcom. A čo v tom hostinci?

KATARÍNKA. Prenocuje v ňom budúcu noc vdova po generálovi Schardonovi. Vezie do Viedne truhlicu plnú dukátov.

JÁNOŠÍK. Nedovezie ju tam. Ešte niečo, Katarínka?

KATARÍNKA. Už nič, teraz sa vyspi. *(Obaja zaspia.)*

J Á N O Š Í K , J U N O Š Í K

LUD*(spieva v pozadí).*

Jánošík junošík, tvoja posteľ v hore.
Čo ak smrť ťa nájde u Mravca v komore?

JÁNOŠÍK*(na chvíľu sa ešte prebudí).* Pst! Keď ma bude hľadať, nájde si ma všade. Ale ešte ma nehľadá. *(Chystá sa znova zaspáť.)*

UHORČÍK*(posadí sa).* Kto je tu?

JÁNOŠÍK. Ja, Uhorčík.

UHORČÍK. Martin Mravec!

JÁNOŠÍK. Ja, Martinko. Jánošík. Tvoj švagor.

UHORČÍK. Vitaj, švagre. Čo nové na zboji?

JÁNOŠÍK. Nič nové, všetko staré. Akurát, že v krčme U divej svine medzi Východnou a
Važcom nás budúcu noc čaká pekná robota. (*Šeptom.*) Prenocuje tam vdova po
generálovi Schardonovi s plnou truhlicou dukátov.

UHORČÍK. A ty už to vieš?

JÁNOŠÍK. Zbojnicky kapitán musí vedieť všetko. A ty čo mi povieš?

UHORČÍK. Ja som sa ti akurát chystal povedať toto isté.

JÁNOŠÍK. To je teda ozaj málo. Iné nevieš nič?

UHORČÍK. Viem aj iné. Tá vdova má glejt od samotného cisára.

JÁNOŠÍK. A to je čo?

UHORČÍK. Kus papiera – ale cennejší než kus zlata. Na území ktorej župy vdovu
ozbájajú, tá župa jej musí celú škodu vynahraďiť.

JÁNOŠÍK. Ichuchú! Ozbájame teda vdovičku dvakrát.

UHORČÍK. A ja ti vravím – že lepšie bude ani raz.

JÁNOŠÍK. Uhorčík, pamätaj, že už nie si kapitánom – ja rozhodujem.

UHORČÍK. Rozhoduj si sám, keď chceš – ale sám sa potom aj na šibenici hojdaj.

JÁNOŠÍK. A prečo by som sa mal hojdať?

UHORČÍK. Lebo to môže byť aj pasca. Čo ak chce cisár župu takto rozkývať? Keď
ozbájanej vdove škodu zo svojho vynahradia, napajedia sa – a obesia ťa.

JÁNOŠÍK. Ale ak nemáme ozbájať vdovičku, koho potom? Sme, švagre, bez roboty.

UHORČÍK. Nie ste. V tú istú noc v tom hostinci prenocuje aj žilinský kupec Šípoš.

Kupec župným pánom až tak na srdci neleží – nijaký glejt od cisára nemá.

JÁNOŠÍK. Keď ho ozbájame, dajaký mu už napíšeme. Ešte niečo?

UHORČÍK. Nechaj ma spať, možno sa mi ešte dačo prisní. (*Obaja zaspia.*)

J Á N O Š Í K , J U N O Š Í K

LUD(*spieva v pozadí*). Jánošík junošík, hlboký máš sniček.

Páni chodia nocou, prebuď sa, zbojníček.

UHORČÍK, KATARÍNKA(*obaja sa odrazu posadia*).

UHORČÍK. Čo je, Katarínka?

KATARÍNKA. Zle je.

UHORČÍK. Prečo by bolo zle? To máš len taký zlý sen.

KATARÍNKA. Nijaký zlý sen. Bdiem a vidím. Čo sú to za nohy, čo nám trčia spod
periny?

UHORČÍK. Aké nohy, Katarínka? Veď sú to len moje a tvoje.

KATARÍNKA. Len moje a tvoje? Rátaj, koľko ich trčí – jeden dva, tri, štyri, päť, šesť.

Dvaja ľudia a šesť nôh – je to
s kostolným riadom?

UHORČÍK. To by teda nebolo s kostolným riadom, keby dvaja ľudia mali šesť nôh.
Katarínka, iste si sa pomýlila.

KATARÍNKA. A ja ti vravím, že iste som sa nepomýlila. Sme dvaja a nôh je – jeden, dva,
tri, štyri, päť, šesť. Čo sme klavíre, aby sme mali po tri nohy?

UHORČÍK. Ach, Katarínka, nie sme klavíre, ale zato sme hrozne rozospatí a čosi sa
nám sníva. Vyskoč z postele, opláchni si oči, a potom prerátaj nohy ešte raz.

KATARÍNKA(*vyskočí, opláchnie si oči a ráta nohy postojacky*). Jeden, dva, tri – mal si
Uhorčík pravdu, sú len štyri. A ja som sa už bála, že bola pod perinou skrytá okrem
nás dvoch ešte niektorá tá tvoja oprstienkovaná frajerka.

UHORČÍK. Iba ak ten tvoj mestský kat. Ideme ďalej spať, a či si zatancujeme?

KATARÍNKA. Bojím sa, aby sa mi zase neprisnilo, že každý z nás má po tri nohy.

UHORČÍK. Joy, to si radšej zatancujme. Ale tichulinko – aby sa neprebudil Jánošík.
(Začne hrať v posteli posediačky na husličkách a Katarínka začne posediačky tančovať. Uhorčík sa k tancu posediačky pridá.)

JÁNOŠÍK(prebudí ho to, posadí sa, chvíľu to mlčky pozoruje, chvíľu aj on posediačky tancuje, potom sa obráti na druhý bok a spí ďalej).

LUD(takisto si posadá, posediačky tancuje a spieva).

L Á S K A , B O Ž E , L Á S K A

Láska, Bože, láska, kde ťa ľudia berú?
Na horách nerastieš, v poli ťa nesejú!

K A T A R Í N K I N A P I E S E Ň

KATARÍNKA(spieva). Ach, láska, láska, čudný zbojníčok!

Načo je tebe toľko srdiečok?

Všade, kam vpadneš,

srdiečka kradneš!

Ber si to moje

a daj mi svoje!

Ach, láska, láska, čudný zbojníčok!

Ach, láska, láska, zbojníčok čudný!

Celý svet boží kradneš aj s ľuďmi!

Už sú tam všetci,

v tom tvojom vreci!

Netrčí z vreca

ani kus pleca!

Ach, láska, láska, zbojníčok čudný!

Ach, láska, láska, čudný zbojníčok!

A mne si vzala iba ten sničok!

Ozbíjajže ma –

budem ti žena!

Ak ma obídeš,

nech na hák prídeš!

Ach láska, láska, čudný zbojníčok!

L Á S K A , B O Ž E , L Á S K A

LUD.Láska, Bože, láska, kde ťa ľudia berú?

Na horách nerastieš, v poli ťa nesejú!

K O N I E C I . Č A S T I

I I . Č A S Ť

8. obraz

(V hostinci U divej svine. Scéna je rozdelená na dve susediace izby. Izbu obchodníka Šípoša a izbu vdovy Schardonovej. Hostinský, Šípoš, neskôr Schardonová, Lud a Janošík. Celý obraz sprevádzajú hrozivé náporov vetra.)

HOSTINSKÝ(*vchádza so Šípošom*). Tu sme, pán Šípoš... Toto bude vaša izbietka.

ŠÍPOŠ. Ďakujem úctivo. Závora je, prosím, pevná?

HOSTINSKÝ(*započúva sa do náporov vetra*). Vietor ju nevytrhne.

ŠÍPOŠ(*započúva sa do náporov vetra*). Vietor nie – ale čo zbojníci? Nehrozí mi u vás nijaký prepad? Viete, som kupec, mám so sebou tovar...

HOSTINSKÝ. Nemáme nič hlásené.

ŠÍPOŠ. Ó, chvalabohu. Teda dobrú noc.

HOSTINSKÝ. Aj vám, pane. Tu bývajú dobré noci.

ŠÍPOŠ. To rád počujem – ale je to naozaj tak?

HOSTINSKÝ. Tak je, ako hovorím. Jedna noc lepšia ako druhá. (*Odíde.*)

ŠÍPOŠ. Brr! Aj ten hostinský je taký čudný človek. Načo som mu len, ja blázon, hovoril, že mám so sebou tovar? (*Znova sa započúva do náporov vetra.*) A navyše ešte ten strašidelný víchor. Už aby bolo ráno.

HOSTINSKÝ(*vojde so Schardonovou*).

ŠÍPOŠ(*sleduje výstup vo vedľajšej izbe imaginárnou škárou*).

HOSTINSKÝ. Poriadne vetrisko. Nebudete sa v noci báť, pani Schardonová?

SCHARDONOVÁ. A čoho, prosím voz? Som voda po generálovi – to boli ine vetry, keď som predvádzala svojho nebohatého mangela na jeho vojnových ťahaniciach. Vtedy mi guláše len tak hvízdali okolo úch. A nebojovala som sa. Mam sa bojovať teraz? Vylučované.

HOSTINSKÝ. Žiaľ, ani závora na vašich dverách nedrží poriadne a...

SCHARDONOVÁ. Nechaj dvere spotvorené, synak. Mám rada, keď ma preťahuje.

HOSTINSKÝ. Tak či tak, keď pôjdete spať, prisuňte si k dverám aspoň truhlicu, pani Schardonová. Tento kraj je povestný zbojníkmi a v tomto hostinci už neraz...

SCHARDONOVÁ. Len nijaké ohavy. Mám glejt, ktorý podpísal samec cisár. Keď mi zbojníci vezmú túto truhlicu dukátov, vaša žumpa mi musí celú školu nahradiť.

HOSTINSKÝ. Predsa vám len radím, aby ste sa zabarikádovali, pani Schardonová. Aj keby vám nezáležalo na majetku, ale pomyslite si – prídu zbojníci a zazrú vás ležať v posteli... Sú to násilníci... Neovládnu sa...

SCHARDONOVÁ. Ó, si si tým istý, synak? (*Objíme Hostinského.*) Nemiluješ sa?

HOSTINSKÝ(*utečie*).

SCHARDONOVÁ. Zbabelý chl p.

S P O T V O R E N É D V E R E

HOSTINSKÝ(*vykukuje spoza dverí*).

Už som mal na mále.

Ťažko je rozumieť
tejto žene.

SCHARDONOVÁ. Zbabelý chl p – ale
aspoň nechal dvere
spotvorené.

Mám rada, keď ma naťahuje.

Mám rada, keď ma zaťahuje.

HOSTINSKÝ. Či sa mi to marí,
že ona v prievane

spáva rada?

SCHARDONOVÁ. On netuší vari,
čo v tomto kostinci
voda hľadá?

Mám rada, keď ma vyťahuje.
Mám rada, keď ma odťahuje.

HOSTINSKÝ. Čudná to nátura.
Čudné jej nárečie.
Čudná móda.

SCHARDONOVÁ. Do môjho nárečia
habajte, mládenci!
Ja som voda!

Mám rada, keď ma priťahuje.

HOSTINSKÝ. Aha! Konečne som to pochopil.

SPOLU. Má (m) rada, keď ma (ju) preťahuje.
Má (m) rada, keď ma (ju) preťahuje.
Má (m) rada, keď ma (ju) preťahuje.

HOSTINSKÝ (znova unikne vdove a definitívne odíde).

SCHARDONOVÁ. Zbabelý chlp! Ale aspoň dvere nechal spotvorené. (*Líha si.*) Mám rada, keď ma preťahuje.

ŠÍPOŠ (*odíde od imaginárnej škáry*). Naozaj čudná nátura. Truhlicu má plnú peňazi a spí pri otvorených dverách. Nuž darmo – vdova. Ale čo ja? (*Kľaká si a nepokojne sa pri tom obzerá, najmä keď začuje šuchoriť Lud*).

LUD (*všadeprítomne šuchorí*).

Š Í P O Š O V A B A L A D A

ŠÍPOŠ (*kľací a modlí sa*).

Porúčam sa, Bože, do tvojej pomoci
ja, kupec Joannes Šípoš zo Žiliny.

LUD (*pripojí sa*). Ty si zoslal na nás vojny aj nemoci,
aj mor, keď našťastie pokapali iní,
a sa skončil, až keď pre nečisté činy
bol súd s Mikundovou Barbarou a jej bes
bol ohňom vyhnaný.

ŠÍPOŠ (*sám*). Mne však odpusť viny –
o to ťa prosím ja, tvoj Šípoš Joannes.

V tej vojne, čo viedli s cisárom kuruci,
my, kupci, sme mnohí vyšli na miziny.
Obchod bol rizikom za dňa i za noci,
vždy nás ktosi obral i zbil bez príčiny.

LUD (*pripojí sa*). No už mier sa vrátil naspäť do otčiny,
zas kupec na trhy môže svoj tovar niesť.

ŠÍPOŠ (*sám*). Kiež sa v zlato mení i ten tovar z hlíny –
o to ťa prosím ja, tvoj Šípoš Joannes.

Nech už sa nebúri nijaký Rákoczi,
nech mor nenakazí viacej naše sliny,
EUD(*pripojí sa*). nech všetkým útrapám sme už raz na konci,
nech je cisár zdravý –

ŠÍPOŠ(*sám*). – a ľud pohostinný
a nech sa peňazstvo kotí v mojej skrini,
nech prídem bohatší ku tebe do nebies
ako mäsiar Beniač a gróf Lombardini –
o to ťa prosím ja, tvoj Šípoš Joannes.

Ó, veď červiak hlodá v najkrajšom ovocí.
Keď čosi máš, iní závišou sú siní.
EUD(*pripojí sa*). Zbojníci číhajú v doline, na kopci,
idú poza bučky, tiahnu cez vrbiny,
stroja sa ti vraziť dýku pod ľadviny
a pre mizernú vec ti polámu aj väz.

ŠÍPOŠ(*sám*). Nech na tejto ceste nestretnem sa s nimi –
o to ťa prosím ja, tvoj Šípoš Joannes.

Z tejto biednej krčmy volám na výšiny:
Bože, ja s tovarom tu prenocúvam dnes!
Kým spím, vartuj zhora, jak včera tak nyní,
o to ťa prosím ja, tvoj Šípoš Joannes.
EUD(*pripojí sa a domodlí sa zároveň s ním*).
O to ťa prosí on, tvoj Šípoš Joannes.

JÁNOŠÍK(*nad scénou*). Vartujem zhora, neboj sa, Joannes.

ŠÍPOŠ. Prosím?

JÁNOŠÍK(*nad scénou*). Už nepros. Vravím, že vartujem zhora, môžeš pokojne spať.

ŠÍPOŠ. Bože môj, marí sa mi, alebo to vravíš ku mne naozaj ty?

JÁNOŠÍK(*nad scénou*). A komu inému by sa chcelo vravieť k tebe v túto nočnú
hodinu? Lenže ty neuveríš, že k tebe vravím ja, kým k tebe nezostúpim. (*Spustí sa
zhora.*) No? Teraz už veríš, že sa ti nemarí?

ŠÍPOŠ. Oj, verím, teraz už verím, totiž som si celkom istý, Pane Bože, že to nie si ty.

JÁNOŠÍK. A odkiaľ vieš, že to nie som ja? Vari si už videl Pána Boha?

ŠÍPOŠ. Pána Boha som nevidel, ale videl som na šibenici hompáľať sa zbojníka. A veru
všetko sa mi tak vidí, že si skôr zbojník ako Pánboh.

JÁNOŠÍK. Čo sa ti vidí, zle sa ti vidí. Boh je všemohúci – a kto je všemohúci, môže sa
podobať na to, na čo sa mu podobať zachce. Keď si ma tak pekne prosil, aby som
zavartoval zhora tvoj tovar, kým ty budeš spať, akúže podobu som mal zobrať na
seba? Podobu ostrihomského arcibiskupa? Máš vari v batohoch taký bezcenný tovar,
že postačí, keď ti ho bude vartovať chorľavý starec?

ŠÍPOŠ. Oj, kdežeby, dobrý človeče.

JÁNOŠÍK. Dobrý Bože!

ŠÍPOŠ. Oj, kdežeby, dobrý Bože. Som veľmi rád, že si kvôli vartovaniu môjho tovaru
vzal na seba podobu zbojníka, muža urasteného, podistým mocného. Veď klin sa
klinom vyráža a pred zbojníkmi zbojník najlepšia ochrana. Ani neviem, ako sa ti
odvďačiť. Azda dačo zajesť, zapiť, nepohrdneš malým pohostením – hneď zobudím
hostinského. (*Rozbieha sa do zákulisia a volá.*) Hostinský!

JÁNOŠÍK(*zadrží ho*). Mlč, lotor! Čo si myslíš, že sa budem zjavovať každému, koho
sem nazvolávaš?

ŠÍPOŠ. Nie, nie, na také čosi ťa nemám právo nútiť.

JÁNOŠÍK. Vidíš – a skoro si nútil. Tebe som sa zjavil, lebo si sa pred spánkom vrúcne
ku mne modlil. Ale hostinský, koťuha, bez modlitby chodí spať. Namiesto, aby

meno Božie z úst vypustil, iba si odplúje. Namiesto, aby ruky k modlitbe zopäl, iba si nimi hnusné telo škriabe. Takému sa mám zjavovať?

ŠÍPOŠ.Nie, nie, to by hriech bol.

JÁNOŠÍK.No vidíš. Tak sa ani ty neopováž ho sem volať. Ani jeho, ani nikoho druhého, lebo sám vravíš – hriech by to bol. A hriechy ja trescem. Radšej ukáž – prezriem si tvoj tovar.

ŠÍPOŠ.Tovar?

JÁNOŠÍK.No a? Keď mám dačo vartovať, hádam mám právo vedieť, čo to je. Alebo si už prestal túžiť, aby som ti ho povartoval? (*Hladká Šípoša zmierlivo po hlave.*) Rozhodol si sa radšej, ako pravý kresťan, rozdať majetok chudobným? (*Zreve.*) Pána Boha trestuhodne preháňaš?

ŠÍPOŠ(*trasiť sa*). Joj, nerozhodol, nepreháňam, kdežeby. Som ti, Bože, nekonečne vďačný, že si mi prišiel... (*Od strachu sa mu pletie jazyk.*) ... povar tovarovať, tovarovať povar... (*Konečne sa mu podarí vysloviť to správne.*) ... tovar povartovať. Ani nevieš, aká to bude pre mňa poľahoba – pravdaže sa patrí, aby som ti ho poukazoval. Už aj bežím poň. (*Znova sa rozbieha do zákulisia.*)

JÁNOŠÍK(*znova ho zadrží*). Stoj!

ŠÍPOŠ.Prečo mám stáť, Pane Bože? Sám si povedal, že ti mám poukazovať tovar, nuž a batohy s tovarom som si uložil u hostinského...

JÁNOŠÍK.Vynecháva ti pamäť, Šípoš – ale to je v tvojom veku prirodzené. (*Vykopne batoh spod postele.*) Zabudol si, že batohy s tovarom si si uložil pod posteľ. Nemusíš nikam utekať. (*Vykopne aj druhý a tretí batoh.*) Všetky batohy sú tu.

ŠÍPOŠ.A naozaj. Ďakujem ti, Pane Bože, že si mi osviežil stareckú pamäť.

JÁNOŠÍK.Keď mi tak vrúcne ďakuješ, zaslúžiš si odmenu. Šípoš Joannes, že si to ty, tvoj tovar nebudem strážiť v tejto biednej kutici, ale ho budem strážiť rovno na nebesiach. Hej, anjeli moji, lapajte batoh! (*Vyhodí nad scénu prvý batoh.*)

ŠÍPOŠ.Pane Bože!

JÁNOŠÍK.Neďakuj už toľko, Šípoš Joannes. Robím to rád. Hej, anjeli, druhý! (*Vyhodí druhý batoh.*)

ŠÍPOŠ.Pane Bože, to je všetko, čo mám.

JÁNOŠÍK.Rozumiem, chlapče. Ale nemusíš sa báť. Dáme na to dobrý pozor – spokojne si ľahni. Hej, anjeli, ešte tretí! (*Vyhodí tretí batoh.*) No, čo si nelíhaš?

ŠÍPOŠ(*ľahne si*). Už si líham, Pane Bože.

JÁNOŠÍK.Ale čo to vidím? Ty si si ľahol s prstienkom. Nebojíš sa, že koťuha hostinský sa sem vkradne a stiahne ti ho z prsta? Daj sem! Keď už strážíme, aj prstienok postrážime.

ŠÍPOŠ(*skrýva prst za chrbát*). Hostinský nevyzerá, že by bol zbojník, Pane Bože.

JÁNOŠÍK.A ja vyzerám, že by som bol Pánboh, Joannes?

ŠÍPOŠ.Ty vyzeráš, Pane Bože, ty áno.

JÁNOŠÍK.No vidíš. Vyzerám. (*Odtne mu valaškou prst aj s prstienkom.*) A nie som. Preceňuješ výzor, milý Joannes.

ŠÍPOŠ(*narieka*). Au! (*Ukazuje ruku, na ktorej má jeden prst zohnutý, takže to vyzerá, akoby mu zrazu jeden prst chýbal.*) Veď ty si ma neozbíjal len o prstienok – ale aj o prst. Odťal si mi ho.

JÁNOŠÍK(*zdvihne odpadnutý prst a prezerá si ho*). Čože? Odťal som ti prst? To som nechcel. Ale keď už sa stalo – ty ako obchodník si taký istý zbojník ako ja, musíme sa spravodlivo podeliť. (*Stiahne z prsta prsteň a prst podá Šípošovi.*) Prstienok si nechám – a prst je tvoj.

ŠÍPOŠ(*drží prst nešťastne v druhej ruke*). A čo s ním?

JÁNOŠÍK.Prilož a znova prirastie.

ŠÍPOŠ.Kdežeby ten znova prirástol.

JÁNOŠÍK.Prilož, vravím.

ŠÍPOŠ(*priloží si prst a ukáže päť vystretých prstov*). A naozaj. Prirástol! (*Skúša si prst odtrhnúť, ale nejde to.*) Odťatý prst mi zase prirástol. Normálne drží. Nedá sa

odtrhnúť.

JÁNOŠÍK(*zaženie sa valaškou*). Keby si ho nechcel...

ŠÍPOŠ(*odskočí*). Nie! Ja ho chcem! Som rád, že si mi ho vrátil a že drží! Ale ako sa ti to podarilo? Čo si urobil?

JÁNOŠÍK.Nič zvláštne. Obyčajný zázrak. Prst ti prirástol, pretože som ti ho potrel zázračnou masťou – veď ovoňaj.

ŠÍPOŠ(*ovoniava si prst*). Neuveriteľné. Veď to vonia, ako... Vari je to...

JÁNOŠÍK.Bryndza. Vravím ti, Šípoš, že preceňuješ výzor. Ja len vyzerám ako zbojník, ale v skutočnosti som naozaj Pánboh – aj bryndza sa v mojich rukách mení na zázračnú masť. (*Zašepká.*) Mám ju od kysuckej strigy Margety. K nej si všetci zbojníci chodia rany hojiť. (*Nahlas.*) Nuž, prst ti prirástol – môžem sa pobrať do hory. Teda chcem povedať do neba. Odchádzam sám so sebou. S Pánom Bohom! (*Vyšvihne sa nad javisko. Na odchode ešte spieva.*)

P Á N B O H S A P O M Ý L I L

JÁNOŠÍK(*spieva*). Pánboh sa pomýlil, keď stvoril peniaze – kupec ich v mešci má, minúť ich nevládze.

No ja to napravím, od kupca ich prijmem,
čo nedám sirotám, to v krčme prepijem.

ŠÍPOŠ(*vyskočí*). Ach, môj tovar. Potvory zbojnícke. Ďaleko neujdeš. Hostinský! Hostin... (*Zarazí sa a prezerá si prst.*) Ale ten odťatý prst mi naozaj prirástol. (*Oblizne si ho.*) A naozaj – bryndza. (*Poťahuje prst.*) A drží, drží. Naozaj – zázrak. Že by to bol naozaj Pánboh? Slovenský Pánboh? To sme celí my. Zázraky vieme robiť, po celom svete by sme s nimi mohli chodiť a poriadne na iných zarobiť – ale nám je milšie doma popíjať a vlastných ozbijať. Ozaj – keď zbojníci ozbíjali mňa, prečo by som niekoho neozbíjal aj ja? Napríklad tú zbojníčku tu vedľa? (*Vkradne sa do vedľajšej izby a vezme Schardonovej truhlicu.*)

SCHARDONOVÁ(*len čo sa Šípoš vráti s truhlicou do svojej izby, prebudí sa a zistí, že truhlica jej zmizla spod postele*). Zbojníci! Ozabíjali ma! Pomoc!

ŠÍPOŠ(*znova, teraz už bez truhlice, ktorú ukryl pod svoju posteľ, vbehne do susednej izby*). Čo sa robí, milostivá pani?

SCHARDONOVÁ.Ozabíjali ma!

ŠÍPOŠ.Hrozné. Dúfam, že vám nespôsobili pri tom nejaké telesné ublíženie?

SCHARDONOVÁ.Nie. Ozabíjali ma, ale potom sa nalakovali a utiekli. Nijaké telesné priblíženie nebolo. Je to naozaj hroznové.

ŠÍPOŠ.Ó, chápem vás, milostivá pani. Ak by vám, čo sa telesného priblíženia týka, mohol byť slabou náhradou za zbojníkov aj prostý žilinský obchodník...

HOSTINSKÝ(*vojde do Šípošovej izby. Pozera škárou v imaginárnej stene*). To som si mohol myslieť – obchodník je u vdovy. Využijem jeho neprítomnosť a skontrolujem, či ho zbojníci ozbíjali, ako sa patrí. (*Nájde Schardonovej truhlicu.*) Pravdaže nie. Nechali tu truhlicu dukátov. Také lajdáctvo – to je len u nás možné. Hm. (*Zamyslí sa.*) Ale kde je chyba? Keby aj tú truhlicu boli vzali, nakoniec by to všetko aj tak prepili v mojej krčme. Kratšia cesta šetrí čas. (*Berie truhlicu.*) Vezmem si tento poklad – a jemu nechám tamten. (*Kývne hlavou smerom k imaginárnej stene a odíde.*)

JÁNOŠÍK(*spustí sa zhora*). Lenže ani tento nebude jeho.

ŠÍPOŠ.Och, panebože. (*Dá sa na útek do svojej izby.*)

JÁNOŠÍK(*k Schardonovej*). Volám sa Jánošík, milostivá pani. Ak by vám, čo sa telesného priblíženia týka, slabou náhradou za žilinského obchodníka mohol byť predsa len prostý zbojník...

SCHARDONOVÁ.Načo tie zbytočné opasky, synak?(*Odopína mu opasok.*) Habaj sem!

JÁNOŠÍK.Zatvorím azda najprv dvere.

SCHARDONOVÁ.Nechaj ich spotvorené, Jánošík. Mám rada, keď ma preťahuje.

(Stiahne Jánošíka k sebe. Ich šepot prehlúšia náporý nočného víchra. Náhle Jánošík vyskočí a zaspieva si.)

P I E S E Ň O Z B O J N Í K O V I A G R Ó F K E

JÁNOŠÍK*(spieva)*. Prešiel som hory
od Suchej hory
po Trenčín –
nespal som s takou
frajerkou, s akou
práve spím.

Keď ju obľáпам,
jej perly len tak
hrkocú.
Keď ju bozkávam,
jej zlaté zúbky
drkocú.

Šušťí v hodváboch –
na mojich háboch
záplaty.
Láskou mi za tú
každú záplatu
zaplatí.

Aj keď je grófka
a ja len zbojník
z horniakov –
láska nás v noci
oboch má v moci
rovnako.

(Jánošík sa vráti ku grófke a dokončí milovanie pri náporoch nočného víchra.)

9. obraz

(V klenovskej krčme. Eud, Jánošík, Katarínka, Uhorčík, neskôr Drábi. Jánošík otvára Šípošove batohy a rozdáva.)

O D T A T I E R K D U N A J U

EUD*(spieva a prijíma dary)*.
Od Tatier k Dunaju siroty spievajú.
Dajže, Bože, šťastia hôrnemu šuhaju.
Šťastia, Bože, šťastia, zrána i zvečera,
a to takou mierou, akou nám on merá.

MLÁDENCI*(spievajú, zatiaľ čo Jánošík každému sype z klobúka do klobúka dukáty)*.
Merá nám on merá dukáty z klobúka.

DIEVČATÁ*(spievajú, zatiaľ čo Jánošík každú balí do červenej anglie)*.

Červenú angliu od buka do buka.

JÁNOŠÍK. Hľa, Šípošov prsteň! Ako oko číry.

Noste ho obtýždeň, frajerôčky štyri.
(*Hodí prsteň medzi Dievčatá.*)
DIEVČATÁ(*bijú sa o prsteň*).
SLOBODIENKA(*nakoniec ho uchmatne*).

F R A J E R Ô Č K Y Š T Y R I

JÁNOŠÍK.Frajerôčky štyri, prečo ste sa bili?
DIEVČATÁ.Pre teba, Jánošík, že sme ťa ľúbili.
JÁNOŠÍK.A ja som vás ľúbil.
DIEVČATÁ.Ty si nás neľúbil.
JÁNOŠÍK.Ľúbil.
DIEVČATÁ.A neľúbil.
JÁNOŠÍK.Ľúbil.
DIEVČATÁ.A neľúbil.
JÁNOŠÍK.Ja som svoju vernosť slobodienke sľúbil.
(*Naháňa Slobodienku. Slobodienka sa skryje za šibenicu, na okamih sa spoza nej zase vystrčí a je to Smrčka.*)
DIEVČATÁ.Ty si svoju vernosť šibeničke sľúbil.

KATARÍNKA(*predesená vbieha*). Martinko! Ja som to vedela.
UHORČÍK.Čo je, Katarínka?
KATARÍNKA.Beda nám je. Zrada. Drábi. Utekajme!
UHORČÍK.Čo budeme utekať, Katarínka, keď nieto kam? Radšej si zahrajme a zaspievajme! (*Uhorčík začne hrať na husličkách.*)

J Á N O Š Í K Z A S T O L O M

LUD(*tancuje a spieva*). Jánošík za stolom vínečko popíja.
DRÁBI(*zjavia sa*). A pohon zo štýr strán biely dom dobýja.
LUD.Jánošík junošík, obzriže sa hore.
DRÁBI.Už je kolo teba drábov celé more.
LUD.More, šire more, a ty malý kameň.
DRÁBI.Podďaj sa, Janošík, veď ti je už amen.
JÁNOŠÍK.A čo by vás drábov bolo za tri svety –
UHORČÍK.– to ste Janíčkoví iba pod pol päty.
JÁNOŠÍK.A čo by ste z neba ako dážd' padali,
UHORČÍK.to ste Janíčkoví len pod palček malý.
MLÁDENCI.U dverí sekery.
DIEVČATÁ.V oblokoch pištole.
DRÁBI.Hej, veru neujdeš, pekný náš sokole!
UHORČÍK, A čo by ste strely búrkou doň sypali –
JÁNOŠÍK– ešte pre Janička guľku neuliali!
UHORČÍK.Čo ťať doň budete ako v hore do pňä –
JÁNOŠÍK.– košelečka moja krvou nezamokne.
MLÁDENCI.Jánošík si ešte popíja pomaly –
DRÁBI.– a pohon sa naňho dvermi dnuká valí.
BABA.Chyťte ho!
JÁNOŠÍK.No len no, sadkajte si málo,
ešte mi tu kvapka vínečka zostalo.
UHORČÍK.Janík spoza stola ani hor' nestáva –
MLÁDENCI.– a tí dnu naň kypia ako divá riava.
DRÁBI.Nebojte sa, chlapci! Smelo sa doňho len!
Však je nás tu tisíc, a on je len jeden!

JÁNOŠÍK. Tak tedy? Dobře, no!
 UHORČÍK. Zahrajú v ňom žily.
 JÁNOŠÍK. Hrmien Boh! Koľko vás ide do pol kily?
 MLÁDENCI. Jednu rúčku vpravo.
 DIEVČATÁ. Druhú vystrie vlevo.
 DRÁBI (*ležia*). A už drábi ležia ako v báni drevo.
 MLÁDENCI. No baba babečka završtí z prípecka.
 BABA. Podsypte mu hrachu, budete bez strachu!
 DRÁBI (*vyskakujú a sypú hrach*).
 DIEVČATÁ. Nasypali hrachu pod jelenie nôžky –
 MLÁDENCI. – hneď mu dali na ne centové ostrôžky.
 UHORČÍK. Ale sa Janošík sotva popohýna –
 ĽUD. – už mu putá prchnu sťa dáka škrupina.
 JÁNOŠÍK. Hoj, tisíc prabohov, vy galgani spílí!
 Zjete si to hnedky, čo stes navarili.
 UHORČÍK. Iba raz spakrukou dokola zatočí –
 NIEKOĽKÍ DRÁBI (*znova ležia*).
 – už siedmim lapajom stĺpkom stoja oči.
 UHORČÍK. Len raz sa činčierom dokola zaženie –
 VŠETCI DRÁBI (*ležia*). – už to všetko leží sťa zbité osenie.
 UHORČÍK. Darma doň rúbali, darma doň strieľali –
 ĽUD. – darma predarmičko, jak do žuloskaly.
 MLÁDENCI. A bol by už Janík na slobode býval,
 DIEVČATÁ. keby sa na neho zlý duch nebol díval.
 UHORČÍK. No baba babečka završtí z prípecka.
 BABA. Rúbte mu do pása, tam je jeho spása!
 MLÁDENCI. Tu naraz sto pušiek doňho zahrnelo.
 DIEVČATÁ. Tu naraz sto šabiel hromom doň udrelo.
 UHORČÍK. No všetky tie šable, no všetky tie strely –
 ĽUD. – naspät' vám od neho do vrahov udreli.
 KATARÍNKA. Len jedna krivul'ka, čo spakruky švihla –
 DIEVČATÁ. – čarovnú mu žilku v opasku prestrihla.
 UHORČÍK. A mne takisto!
 JÁNOŠÍK a UHORČÍK (*objímu sa okolo pliec a spievajú*).
 Hej, ta ste nám dali, čo ste nám dať mali!
 JÁNOŠÍK. Už junák Janošík –
 UHORČÍK. – aj ženáč – (*Šeptom.*) Uhorčík – (*Nahlas.*) Martinko Mravec –
 JÁNOŠÍK a UHORČÍK. – jak tí chlapci malí.
 DRÁBI (*zakladajú im putá a odvádzajú ich*).
 JÁNOŠÍK a UHORČÍK (*z diaľky, Uhorčík napriek putám ďalej hrá na husličkách*).
 Už nám rúčky, nôžky v putách okovali.
 ĽUD (*prenasleduje Babu*). Bodaj teba, baba, čerti boli vzali!

10. OBRAZ VYŇATÝ

11. obraz

(*Ľud v Mikuláši spieva. Janošík je pripútany na škrupci, naťahuje ho Kat. V popredí scény zasadá Súdny tribunál.*)

OD TATIER K DUNAJU

LUD(*spieva*).

Dolu, kozy, dolu z tej vysokej skaly,
ved' už vám ti páni Janička zlapali.

DRÁBI(*zjavia sa a mlčky sa zadívajú na Lud*).

BABA.No konečne ho zlapali, konečne.

DRÁBI(*zmiznú*).

ČEMICKÝ.Nech vyzná všetkých tovarišov, ktorí s ním odprvoti zbíjali.

KAT(*naťahuje Jánošíka na škripci*).

JÁNOŠÍK.Satora zo Soli... Ondráš z Dlhej... Uhorčík z Pred miera.

ČEMICKÝ.Takto sa mi to páči. Vyšetrovaný začína s nami pekne spolupracovať. A kde sú tí, čo si ich práve vymenoval? Kde ich máme hľadať?

JÁNOŠÍK.Satora aj Ondráš... chachacha... visia na šibenici v Tešíne.

ČEMICKÝ.Zmýlil som sa v ňom. On si tuším robí z nás prču. Kat, čo je? Zaspal si?

KAT(*natiahne Jánošíka na škripci cez šírku celého javiska, Súčasťou Jánošíkovho kostýmu v tejto scéne sú pár metrov dlhé nohavice*).

JÁNOŠÍK.Jaj!

ČEMICKÝ.A teraz vrav – kde je Uhorčík?

JÁNOŠÍK.Skapal na Kremnických horách... Chachacha.

OKOLIČÁNI.Ten je ako z gummy. Stačilo, pán žalobca Čemický.

ČEMICKÝ.Hádam sa mi z neho podarí vytiahnuť aspoň to, kam dal ten poklad, o ktorý ozbíjal generálsku vdovu Sardonovú, pán podžupan.

JÁNOŠÍK.A ved' som ja nijakú vdovu o nijaký poklad neozbíjal. Sama mi dala.

OKOLIČÁNI.Vidíte – viac sa už od neho nedozviete. Stačilo. Čo nám povie pán obhajca?

PALUGYAY.Pán podžupan, na jeho obhajobu by som chcel povedať, že nikoho nezabil, že je veku mladého...

OKOLIČÁNI.A čo z toho, pán obhajca Palugyay? Zbíjal? Zbíjal. Aj keby sme mu chceli darovať život, zákon nás nepustí. Stačilo, stačilo – a radšej si teraz vypočujte list, ktorý som pred chvíľou dostal z Viedne. Príkaz! Priamo od jeho veličenstva cisára Karola VI. (*Číta.*) Jánošík musí ostať nažive, kým nám nepovie, kam sa podel jeho predchodca, zbojnícky kapitán Uhorčík.

ČEMICKÝ.Ale to nám už predsa povedal, pán podžupan. Uhorčík skapal na Kremnických horách. Takže držať ďalej Jánošíka pri živote...

OKOLIČÁNI.Veď vravím – stačilo.

PALUGYAY.Dovoľujem si však upozorniť, pán podžupan, že slovo „skapal“ má dva významy. V jednom význame značí „zahynul“, ale vo význame druhom značí „zmizol“. Ak obžalovaný použil toto slovo vo význame „zmizol“, tak sme sa vlastne nedozvedeli presne, kde Uhorčík v tejto chvíli je. Rozkaz jeho veličenstva sme zatiaľ nespĺnili a Jánošíka musíme nechať ešte nažive.

OKOLIČÁNI.Pán obhajca! Čaká nás ďalší proces s Martinom Mravcom, nezdržujeme sa hlúpostami. Ak sa máme rozhodnúť, v ktorom význame použil Jánošík slovo „skapal“, rozhodneme sa pre význam „zahynul“. V tomto zmysle podáme aj hlásenie jeho veličenstvu. (*Povstane.*) Povstaňte páni.

ČEMICKÝ, PALUGYAY(*povstanú*).

OKOLIČÁNI.Ponevác predepsaný Juro Jánošík, zavrhnúvše prikázani jak božské, tak též i zákon krajinský, predto dvema roky dal sa na zbojstvo a vůdцем aneb hajtmanem takovým se učinil, který s tovariši svými na cestách zastavující mnoho lidu o statek pripravil. Taktéž i jiných, jako jest predepsané, zlých skutkov se dopustil. Potom pre takové veliké zlé účinky a prikázani prestúpení má byť na hák na levém boku prehnatý a tak na příklad jiných takových zločincov má byť zavesený. Podpísaní – žalobca Čemický... obhajca Palugyay...

ČEMICKÝ, PALUGYAY(*podpisujú*).

OKOLIČÁNI.a ja, sudca – podžupan Okoličáni (*Podpisuje.*) Vykonať!

KAT(*vešia Jánošíka na hák*).

JÁNOŠÍK.Neblázni, chlapče! To je pravý bok.

KAT.Prepáč, Juraj. *(Nasadí mu hák na správnu stranu.)*

JÁNOŠÍK*(zaspieva).* Éééj!

KAT.Zase pravý?

JÁNOŠÍK.Nie, ľavý. Tentoraz si trafil do pravého. *(Potrasie Katovi ruku.)*

KAT.Ďakujem za uznanie, Juraj. *(Ludu.)* Aj vám, priatelia. To viete – keď človeka robota teší, tak sa mu aj darí.

JÁNOŠÍK*(umrie).*

KAT*(nadvihne mu hlavu , a keď ju pustí, hlava odkvácne).* Padla. Konečne sa zas môžem trochu venovať rodine. *(Odíde medzi Lud.)*

12. obraz

(V pracovni cisára Karola VI. vo Viedni. Na scéne Cisár a Minister vnútra. Za scénou hrá ktosi na čembalo.)

KAROL VI.Ticho!*(Čembalo stíchne.)* Kde je Uhorčík? Hovorte, minister.

MINISTER VNÚTRA.Váš syn, Tomáš Uhorčík, bývalý zbojnický kapitán, skapal na Kremnických horách. Citujem hlásenie, ktoré prišlo z Mikuláša, výsosť. Tak vypovedal Jánošík.

KAROL VI.A ďalej?

MINISTER VNÚTRA.Ďalej už nič, výsosť. Slovo „skapal“ znamená „zahynul“. Prijmite moju úprimnú sústrasť.

KAROL VI.Neprijmem, minister. Čo neviete, že slovo „skapal“ má dva významy a v tom druhom znamená „zmizol“? Môj syn je po mne – ak už má niekde „skapať“, určite skape radšej vo význame „zmizol“, než vo význame „zahynul“. Drahý minister, nariadte im, nech len Jánošíka vypočúvajú pekne ďalej.

MINISTER VNÚTRA.Žiaľ, lingvistický detail, o ktorom hovoríte, výsosť, mikulášskemu súdnemu tribunálu zrejme unikol.

KAROL VI.A čo z toho vyplýva?

MINISTER VNÚTRA.Keďže mikulášsky súdny tribunál nadobudol presvedčenie, že váš syn už nie je nažive, nevidel dôvod udržiavať ďalej pri živote ani Jánošíka.

Lutujem, výsosť, ale Jánošíka 17. marca 1713 v Mikuláši popravili.

KAROL VI.Idioti! A takto hlúpo sa plnia všetky moje príkazy. Kto nám teraz pomôže dostať sa na stopu môjmu synovi, no kto?

MINISTER VNÚTRA.Majú ešte človeka, spolu s ktorým Jánošíka chytili. Akéhosi Martina Mravca, mestského hudca z Klenovca. Je obvinený zo spolčovania. Proces s ním sa má začať 19. apríla.

KAROL VI.To znamená, že ešte toho istého dňa môže odvisnúť.

MINISTER VNÚTRA.Nie je to vylúčené, výsosť.

KAROL VI.Nedá sa nič robiť, drahý minister, musíme riskovať. Musíme ich zasvätiť do celej veci. Keď uvidia, aký závažný je dôvod nášho pátrania, budú si hádam dávať väčší pozor, aby neurobili hlúposť. Prikazujem, aby toho Martina Mravca popravili až potom, keď z neho vytiahnu, kam sa podel bývalý zbojnický kapitán a dedič rakúskeho trónu Tomáš Uhorčík, môj syn.

MINISTER VNÚTRA.Och, výsosť! Keď sa dozvedia, že Uhorčík je váš syn, môžu byť z toho takí prekvapení, že práve vtedy toho Vivaldiho...

KAROL VI.Mravca, minister. Už aj vám preskakuje. Vravím vám – musíme riskovať.

MINISTER VNÚTRA.Áno, výsosť. Zdá sa, že tentoraz preskakuje mne. Vďaka Bohu, že práve v takejto chvíli sa vy vyjadrujete tak presne. Prikazujete teda, aby toho Martina Mravca popravili?

KAROL VI.Áno, ale povedal som „až potom, keď to z neho vytiahnu“. Je to celkom jasné?

MINISTER VNÚTRA.Samozrejme, že až potom. Je to celkom jasné.

KAROL VI. Keď chce byť človek cisárom, musí sa vyjadrovať celkom jasne. Mária Terézia, môžeš hrať. (*Zaznie čembalo.*)

13. obraz

(*V Mikuláši. Kat má na škripci tentoraz Uhorčíka. Inak scéna ako v 11. obraze. Na šibenici vľavo sa hompála Jánošík zavesený na háku. Koleso na lámanie vpravo ešte zaháľa. Uhorčík aj na škripci hrá na husličkách.*)

ČEMICKÝ (*tancuje, zrazu sa spamätá*). Dost'. Vezmite mu to. Ticho!

KAT (*vezme Uhorčíkovi husličky*).

ČEMICKÝ. Podľa zákonných predpisov predkladám proti Martinovi Mravcovi, obyvateľovi obce Klenovec, nasledujúce. Vyššieomenovaný obžalovaný toho sa dopustil, že Jánošíka ukrývať a prekrývať partiu zbojnickým spôsobom od žilinského kupca Šipoša odňatú sa neostýchal. A právo zemské, signanter vero Articululus 38 z roku 1655 a tiež Articululus 17 z roku 1659 hovorí, že...

OKOLIČÁNI. Prepáčte, že vás prerušujem, pán žalobca Čemický, ale dostali sme ďalší list z Viedne. Píšu nám – (*Číta list.*) Martina Mravca popraviť až potom, keď povie, kam sa podel cisárov syn a dedič rakúskeho trónu...

ČEMICKÝ. Čudný príkaz.

PALUGYAY. Odkiaľ by to mal Martin Mravec vedieť?

OKOLIČÁNI. Nechajte ma dočítať, páni (*Číta.*) Popraviť až potom, keď povie, kam sa podel cisárov syn a dedič rakúskeho trónu Tomáš Uhorčík.

ČEMICKÝ. Čože?

PALUGYAY. Tomáš Uhorčík bol cisárov vlastný syn?

OKOLIČÁNI. Tak je to tu napísané.

ČEMICKÝ. Ale veď predsa sme do Viedne hlásili, že skapal na Kremnických horách.

PALUGYAY. Neuverili nám. Aj vo Viedni vedia, že slovo „skapat“ má dva významy, a pripúšťajú, že Uhorčík ešte stále žije, len nevedno kde. Jánošíka sme predčasne popravili – neurobme, páni, to isté aj s Mravcom.

UHORČÍK (*zdvihne sa zo škripca, vytrhne Katovi husličky a zahrá*). Akože nevedno, kde je Uhorčík? Tu je! Ja som to vedel. Vždy, keď som rozmýšľal nad tým, prečo nemám otca a prečo som sa narodil tri mesiace po mamičkinom návrate z Viedne – vždy som tušil za tým čosi veľké. Priatelia, je načase, aby som vám odhalil svoje tajomstvo. Nie som nijaký Martin Mravec.

KATARÍNKA. Mlč, Martinko!

UHORČÍK. A ba už nebudem. Katarínka, si budúca cisárovná. Nie som nijaký Martin Mravec – som cisárov syn a dedič rakúskeho trónu Tomáš Uhorčík! (*Začne hrať na husličkách.*)

Z A P I E R A L J Á N O Š Í K

EUD (*spieva a tancuje*).

Zapieral Jánošík – aj keď ho mučili.

Ale nás ostatných udávať učili.

Zapieral Jánošík – a nebolo treba.

Priznal sa Uhorčík – a udal sám seba.

OKOLIČÁNI. Nuž – a máme to. Príkaz z Viedne hovorí jasnou rečou. To, kde sa podel zbojnicky kapitán a cisárov syn Uhorčík, nám Martin Mravec povedal – teraz treba splniť aj druhú časť cisarovho rozkazu. (*Povstane.*) Povstaňte.

ČEMICKÝ a **PALUGYAY** (*takisto povstanú*).

OKOLIČÁNI. A pretože tenže Martin Mravec podľa práva zemského skrze prokurátora slávneho magistrátu alegovaného má byť zaživa do kolesa lánaný, počnúc od hrdla

a tak na príklad inších takových bezbožníkov usmrcený, na tože koleso má byť položený. Podpísaní Čemický, Palu gyay, Okoličáni. Vykonať!
UHORČÍK. Katarínka, počuješ? Zbytočne som pánom robil hudca. Páni si aj tak hudú vždy len svoje.

KAT. No podme, Tomáš, nech nemusím robiť po fajronte.

UHORČÍK. Neboj sa, kosti mám krehké, som z cisárskej fajty, budem sa ti lámať dobre.
(*Hrá na husličkách a spieva, zatiaľ čo Kat ho láme.*)

Š T Y R I K O Z Y , P I A T Y C A P

UHORČÍK. Štyri kozy, piaty cap,
kto vyskočí, bude chlap!

A ja by bol vyskočil –
– až na cisársky trón,
až do viedenských komnát,
keby môj rodostrom
sa skorej bol dal zohnať!
Keby som vedel prv,
že pracovali piesty
a vohnal do mňa krv
sám cisár Karol Šiesty!

No nedala mi znať
mať, kto ma na svet pustil.
Poznal som iba mať –
a preto som sa spustil.

Štyri kozy, piaty cap,
kto vyskočí, bude chlap.
A ja by bol vyskočil,
ale som sa potočil.

KAT. Mestský hudec Martin Mravec, o ktorom sa zistí, že je vlastne bývalý zbojnicky kapitán Uhorčík, a o tom sa zas ukáže, že je vlastne cisárov syn – čosi také som ešte nelámal. Preto mám rád svoju prácu, že vždy sa pri nej človek stretne s čímisi novým.
(*Poláme kolesom Uhorčíka.*)

UHORČÍK(*umrie*).

KAT(*nadvihne Uhorčíkovi hlavu, presvedčí sa, že je mŕtvy, nechá hlavu zas padnúť a odíde medzi Lud*). Padla.

LUD(*po chvíli ticha spieva – po prvý raz v celej hre bez Uhorčíkových husličiek*).

E J , B O L B Y K A Ž D Ý Z N I C H

LUD. Ej, bol by každý z nich na slobode býval,
keby sa na oboch zlý duch nebol díval.

No baba babečka vrešala z prípecka.

BABA. Podspyte im hrachu – budete bez strachu!
(*Podsýpa hrach Ludu.*)

LUD(*tancuje na hrachu a spieva*).

Nasypali hrachu pod jelenie nôžky –
hneď im dali na ne centové ostrôžky.

KATARÍNKA. A mne len slzičky stekali po lícach.

DIEVČATÁ. A nám len slzičky stekali po lícach

(Spev aj hudba sa prerušia.)

KATARÍNKA*(dopovie do ticha).* Tie moje slzičky – to je váš slávny hrach.

DIEVČATÁ*(zopakujú).*

Tie naše slzičky – to je váš slávny hrach.

(Hrach sa im sype z očí.)

LUD*(stíchne a znehybnie).*

KATARÍNKA*(kľučí pri mŕtvom Uhorčíkovi).*

SLOBODIENKA*(zmizne za šibenicom, vykukne spoza nej, zrazu je to zase Smrtka).*

DIEVČATÁ*(sadia kvety okolo šibenice. Scéna je inak nehybná a tichá a takmer sa zdá, že už nemôže prísť nič, len koniec).*

14. obraz

(Scéna sa nezmení – ale ako keby sa zmenila. Javisko zaleje iné svetlo.)

JÁNOŠÍK*(zrazu sa na háku pohne, je to jediný pohyb uprostred nehybnej scény.*

Rozhliadne sa vôkol seba, uvidí neďaleko od seba na kolese polámaného Uhorčíka, zapáli si fajku, len tak to zadymí, a potom zahvízda).

UHORČÍK*(aj on zdvihne na Jánošíkov hvizd hlavu a usmeje sa na Jánošíka. Chopí sa svojich husličiek, zatiahne sláčikom a zaspieva).*

A K O S A T I V I S Í ?

UHORČÍK.Jánošík, junošík, ako sa ti visí?

JÁNOŠÍK.Dobre sa mi visí, lebo sa mi misí.

UHORČÍK.Jánošík, junošík, ako ti na háku?

JÁNOŠÍK.Dobre mi na háku, kým mám dosť tabaku.

UHORČÍK.A čo bude s tebou, keď sa tabak minie?

JÁNOŠÍK.Keď sa tabak minie – i Jánošík zhynie.

Ale tentoraz už naozaj. (Posledný raz vyfúkne dym, až to zadymí celé javisko, fajka mu vypadne, hlava znova odkvácne.)

UHORČÍK*(chvíľu sa na to pozerá, potom kývne hlavou na Lud a spustí na husličkách).*

DIEVČATÁ*(spievajú).* Jánošík, junošík, už sa tabak minul?

Neodpovedá nám.

MLÁDENCI*(spievajú).* Jánošík, junošík, už sa tabak minul?

Neodpovedá nám.

LUD*(rôzne hlasy).* Jánošík, junošík, pýtame sa ťa, či sa ti už minul tabak?

Neodpovedá nám. Neodpovedá a neodpovedá.

MLÁDENCI.Nevychovanec jeden!

DIEVČATÁ.Akýže nevychovanec?

(Spievajú.) Tabak sa mu minul – nuž Jánošík zhynul.

MLÁDENCI.A veru naozaj. On zhynul.

LUD.Jánošík zhynul.

(Spieva.) Tabak sa mu minul a on zhynul.

Oj, beda, zhynul.

Oj, zhynul. Minul tabak, minul a on zhynul. Oj, oj, oj!

Tabak minul, vyminul. A on zhynul, uhynul.

Náš Juraj Jánošík sa pominul.

UHORČÍK.Ale ako mohol zhynúť? Je to predsa hrdina, o ktorom spievate. A o kom ľud spieva, ten predsa neumiera. Skúste o ňom zaspievať ešte túto... *(Chce zatiahnuť na husličkách.)*

JÁNOŠÍK. Počkaj, Uhorčík. A prečo len o mne?

KATARÍNKA. Áno, Uhorčík. Musíš aj o sebe.

JÁNOŠÍK. Veď ty si mal taký istý tvrdý koniec ako ja.

KLATARÍNKA. Áno, to môžem potvrdiť.

JÁNOŠÍK. A začo? Za nič. Ktosi iný tú Schardonku ozbíjal – a my sme zaňho odvisli, my, dvaja nevinní slobodní junáci.

UHORČÍK. Dvaja nevinní možno hej – ale dvaja slobodní? Iba ty, Jánošík, si bol slobodný junák – ale ja? Veď ja som bol ženatý.

KATARÍNKA. A vari chceš povedať, že nie šťastne?

UHORČÍK. Áno, veľmi šťastne som bol – neslobodný. Takže – len pekne všetci spievajte ďalej o nešťastne slobodnom Jánošíkovi – a na mňa šťastne ženatého zabudnite. Teraz túto! (*Spustí na husličkách.*)

A K O S A T I V I S Í

LUD(*spieva*).

Neumri hrdina! Janošík, živý buď!

Nemôže zahynúť ten, o kom spieva ľud.

Zacifruj na háku, urob nám po vôli.

JÁNOŠÍK(*pokúša sa zacifrovať vo vzduchu*).

Jajbože, milý ľud – ale keď to bolí.

LUD(*spieva*). Janošík, junošík, povedz, že nebolí.

JÁNOŠÍK(*cifruje vo vzduchu na háku a spieva*).

Tak teda nebolí – spravím vám po vôli.

LUD(*spieva*).

Nemôže zahynúť ten, o kom ľud spieva.

Jeho nič nebolí.

JÁNOŠÍK (*chytí sa za bok*). Iba pobolieva!

(Zostupuje zo šibenice. Dievčatá mu prehadzujú cez plecيا krásne vyšivany plášť a Mládenci prinášajú obrovskú valašku. Na pcháva si fajku tabakom, ktorý mu prináša Otec, a zapaluje si ju.) Ďakujem za tabak, otec. (*Potiahne si.*) Tabačik je dobrý.

Nefajčil som lepší, ani keď som bol vo Viedni u cisára.

LUD. Ty si bol vo Viedni u cisára?

JÁNOŠÍK. Nuž a teda? Sám cisár Karol VI. poslal po mňa zlatý hintov až na Terchovú.

LUD. Ejha!

(Na scéne sa zjavuje zlatý koč, Jánošík nasadá, mení sa scéna – sme s Ľudom aj šibenickou v pracovni Karola VI., je tam aj Minister vnútra, znie čembalo, dopĺňajú ho Uhorčíkove husličky. Jánošík, Uhorčík, Katarínka, Karol, VI., Mládenci, Dievčatá a Ľud striedavo spievajú.)

J Á N O Š Í K A C I S Á R

JÁNOŠÍK. Poslal po mňa na Terchovú cisár zlatý hintov.

LUD. V akej veci?

JÁNOŠÍK. Vo Viedni ma oboznámil s týmto:

KAROL VI. Dal som ťa sem priviezť, Jurko, pretože vraj v boji meč od teba odskakuje, guľka sa ťa bojí.

DIEVČATÁ. Meč od neho odskakuje, guľka sa ho bojí.

EUD.A čo vlastne chcel ten cisár?

JÁNOŠÍK.Nebolo to málo.

KAROL VI.Chcem ťa spraviť generálom svojich generálov.

Môj generál Schardon zomrel –
pod' namiesto neho,
v mojom vojsku budeš dvíhať
ducha bojového.

MLÁDENCI.Mal v cisárskom vojsku dvíhať
ducha bojového.

JÁNOŠÍK.Keby som ten návrh prijal

od cisára pána,
vojsko získa – no zbojníci
stratia kapitána.
(Cisárovi.) Dvíhať ducha, to sa veru
aj zbojníkov týka.
Pod'ťe vy mne na Terchovú
robiť pobočníka.

UHORČÍK.Riekol Jurko cisárovi:

„Rob mi pobočníka.“

EUD.A čo cisár?

JÁNOŠÍK.Urazil sa.

KAROL VI.Urážaš ma, chlape.

JÁNOŠÍK.Vy mňa nie a ja vás áno?

To sa ťažko chápe.
Možno sa to vyjasní, keď
stretneme sa znovu –
a teraz ma dajte zaviezť
naspäť na Terchovú.

DIEVČATÁ.A potom sa žiadal zaviezť
naspäť na Terchovú.

EUD.A čo cisár?

KAROL VI.Keď si hrdý,

mňa to iba teší.
Ale ja som ešte hrdší.
Vráť sa domov peši!

EUD.Čo ty na to?

JÁNOŠÍK.Aj by som sa
peši vrátil dáko,
lenže sme už na Terchovej,
môj cisársky sváko.

MLÁDENCI.Zistil, že je na Terchovej
ten cisársky sváko.

KAROL VI.Čo je to za darebáctvo?

JÁNOŠÍK.Iba celkom všedné.

Pri debate šlohol som vás
aj s tým kočom z Viedne.

KAROL VI.Ako teraz pôjdem nazad?

JÁNOŠÍK.Svojím kočom zlatým.

LUD.Čo povedal na to cisár?
JÁNOŠÍK.Čudoval sa nad tým.
DIEVČATÁ.Čo povedal na to cisár?
MLÁDENCI.Čudoval sa nad tým.

KAROL VI.Ja som ťa chcel poslať peši.

A prečo nie aj ty?

KATARÍNKA.A čo na to Jánošíček?

JÁNOŠÍK.Ja som z inej fajty.

Či je pravý cisár z Viedne
a či z Malej Fatry,
to sa spozná podľa toho,
či vie, čo sa patrí.

LUD.To sa spozná podľa toho,
či vie, čo sa patrí.

VŠETCI.Či je pravý cisár z Viedne,

a či z Malej Fatry,
to sa spozná podľa toho,
či vie, čo sa patrí.

UHORČÍK.A čo cisár potom?

JÁNOŠÍK.Nuž čo – už nič. Ten sa len ďalej čudoval a čudoval a čudoval – a ak neumrel,
čuduje sa dodnes.

.....

E P I L Ó G

(V pracovni cisára Karola VI. vo Viedni. Minister vnútra, v závere Mária Terézia. Znie čembalo. Napokon Všetci.)

KAROL VI.*(spí, vykrikuje zo sna).*

Čudujem sa. Ja sa čudujem. Ja sa hrozne čudujem, Jánošík...

MINISTER VNÚTRA*(položí mu ruku na plece).*

KAROL VI.*(prebudí sa, usiluje sa zorientovať).* Čo som hovoril?

MINISTER VNÚTRA.Hovorili ste, že sa hrozne čudujete, výsosť.

KAROL VI.Áno, hrozne sa čudujem, Mária Terézia, že sa ti ešte chce hrať toho Vivaldiho. Choď si radšej niečo kresliť. *(Čembalo stíchne.)* Kde sme prestali?

MINISTER VNÚTRA.Pri Mravcovi, výsosť. To je ten hudec, ktorého ste prikázali poriadne vyšetriť.

KAROL VI.Ach, ozaj. My sme riskovali! Napísali sme tým mikulášskym drúkom do príkazu všetko, aby si konečne raz dali záležať. A čo sme získali, drahý minister?

MINISTER VNÚTRA.Obávam sa, že nič, výsosť. Tentoraz si na ozaj dali záležať a splnili váš príkaz do bodky.

KAROL VI.Počkajte – ako, že nič? Ak splnili môj príkaz do bodky, museli predsa z toho Mravca, skôr ako ho popravili, konečne vytiahnuť, kde sa nachádza zbojnický kapitán Uhorčík, môj syn.

MINISTER VNÚTRA.Vytiahli to z neho, výsosť.

KAROL VI.Minister, už mi svitá. Ten Mravec, ten mestský hudec – to bol on, Uhorčík, čo?

MINISTER VNÚTRA.Áno, výsosť. A keď to z neho vytiahli, splnili aj druhú časť vášho

príkazu a Mravca popravili.

KAROL VI. Akého „vášho príkazu“? To bol môj príkaz?

MINISTER VNÚTRA. Áno, výsosť. Vyjadrili ste sa v tom zmysle.

KAROL VI. A nedomysleli ste moje slová v nejakom inom zmysle?

MINISTER VNÚTRA. Nie, výsosť. Nebolo to ani možné. Vyjadrili ste sa v tom zmysle celkom jasne – ako máte vo zvyku.

KAROL VI. To je fakt. Mám vo zvyku vyjadrovať sa celkom jasne. (*Zamyslí sa.*)

J A , V N Ú T O R N Ý C H V E C Í M I N I S T E R

MINISTER VNÚTRA (*spieva, z dialky ho sprevádza čembalo*).

Ja, vnútorných vecí minister,
vždy domýšľam cisárovo slová.
Možností je celý register –
a stane sa vôľa ministrova.
Čo sa stane – vojde do dejín
ako jasná cisárova vôľa.
Ja sa iba v duchu poteším,
že to vlastne moja vôľa bola.

No a? Nekonal som správne? Mal som vari dopustiť, aby sa sem, do Viedne, dotrepal nejaký bývalý zbojnický kapitán a mestský hudec ako dedič rakúskeho trónu? Uhorčík! Myslel si, že nás prekabáti, keď sa usadí, umelec jeden ženatý! Dostali sme ho. A hlavne sme spolu s ním a s veľkou slávou dostali aj toho druhého, toho nového zbojníckeho kapitána, nášho bývalého vojaka, slobodného junáka. Slováci majú vďaka nám hrdinu.

P I E S E Ň S L O B O D I E N K Y

HLAS SLOBODIENKY (*so vzdialeným echom*).

Ja som Slobodienka,
tvoja milá šumná.
Ty budeš, Jánošík,
večne žiť len u mňa.

KATARÍNKIN HLAS (*so vzdialeným echom*).

Brat môj, Jánošíček! Muž môj, Uhorčíček!

MINISTER VNÚTRA. A keby si viac vážili umelcov, mohli mať Slováci hrdinov dvoch! (*Spieva.*)

J A , V N Ú T O R N Ý C H V E C Í M I N I S T E R

Jeden junák – druhý umelec.
Aký rozdiel? Dvaja ako jeden.
Uzavrela sa celá tá vec.
Švagri visia. Spasená je Viedeň.

KAROL VI. (*preberie sa z letargie*). Bože môj! Ty, ktorý si na nebesiach. To už ozaj ani keď je otec cisárom, nemôže zachrániť svojho syna pred popravou? (*Mávneme rukou k nebe siam.*) Ale veď ani ty nemáš v tejto veci lepšie skúsenosti. S chlapcami sú len starosti. Chopte sa pera, minister! Zoštylizujeme si Pragmatickú sankciu.

MINISTER VNÚTRA. Čo to bude, výsosť?

KAROL VI. Ustanovenie, podľa ktorého prejde po mojej smrti vláda na dcéru. Mária Terézia, poď sem!

MÁRIA TERÉZIA (*vojde. Malý anachronizmus – v roku 1713 ešte nebola na svete. Prináša*

náruč kresieb). Chcete si pozrieť moje posledné kresby, otecko?
KAROL VI.*(prezerá si kresby)*. Pekné. Veľmi pekné. Akoby to kreslil sám Kupecký. Ale nie každý si môže lebediť na voľnej nohe tak ako umelci. Treba si zvykať aj na všednejší život. Sadni si na trón – a pomaly sa uč vládnuť.

(Odchádza.)

MÁRIA TERÉZIA*(sadá si na trón)*. A vy kam idete, otecko?

KAROL VI.Ja? Zahrať si Vivaldiho. *(Odíde.)*

(Zaznie čembalo. Vivaldiho melódia prechádza zrazu do melódie ľudovej piesne, počujeme aj Uhorčikove husličky. Viedenské pro stredie sa prelína s mikulášskym. Trón, na ktorom sedí Mária Terézia, stojí v susedstve šibenice. Všetky postavy sú na scéne. Mária Terézia spieva. Na jej pieseň nadviaže spev Ludu.)

P R I N C E Z N I Č K A

MÁRIA TERÉZIA.Ja som ešte dievčatko –
princeznička.

Ja sa hrávam v mučiarni
od malička.

Moje hračky najmilšie –
putá, škripce, dereše,
šibenička.

Keď ja budem dospelá
cisárovná,
čaká ma len otrava
nevýslovná.
Recepcie, obrady –
to sa tým hrám zamladi
nevyrovná.

Ja chcem v duši ostať vždy
princeznička.
Lúbiť vždy, čo rada mám
od malička.
Moje hračky najmilšie –
putá, škripce, dereše,
šibenička.

J Á N O Š Í K J E S Y N O M S L O V E N S K É H O L U D U

LUD.Jánošík je synom slovenského ľudu,
len o ňom sa piesne večne spievať budú.
V tom je naša hrdosť, v tom je naša sila,
že ho na Terchovej mater porodila,
že sme boli rodní, že sme boli naši –

DRÁBI*(postúpia dopredu, pridajú sa a povzbudia aj Lud, aby smelo dospieval).*

DRÁBI, LUD*(spoločne spievajú).*

– že sme ho vešali v svätom Mikuláši,
pretože vždy naše šibenice všetky
boli iba pre nás a pre naše dietky.

BABA*(vyjde z Ludu, šepká čosi Drábom, ukazuje na niekoho do hľadiska, vezme odmenu a vráti sa medzi Lud. Nastane tma. Šum vetra. Praskot stromov. Spev vtákov).*

P Á N B O H S A P O M Ý L I L

VŠETCI.Pánboh sa pomýlil, keď stvoril rovinu –
gulky tam lietajú, chlapani od nich hynú.

JÁNOŠÍKOV HLAS.No ja to napravím – do hory sa vtisnem.

VŠETCI.Stromy ma ochránia.

JÁNOŠÍKOV HLAS.Na jednom odvisnem.

K O N I E C

A C H , V O J N A V O J N A (pieseň na klaňačku)

JÁNOŠÍK(*spieva*). Ach, vojna, vojna, to je čudná vec.

Či som bol kuruc a či labanec –
keď som tým druhým stínal hlavy z pliec,
hneď som mal za to metál na prsiach.

DIEVČATÁ(*tancujú okolo Jánošíka, ktorý si obzerá šibenicu, a spievajú*). Ach, vojna,
vojna, to je čudná vec.

JÁNOŠÍK.Ach, vojna, vojna, to je čudná vec.

DIEVČATÁ.Ach vojna, vojna, to je čudná vec.

SPOLU.Zabíjaš ľudí – ale nie si vrah.

JÁNOŠÍK.No aj ten mier je veľmi čudná vec.

Narovnako to vyjde nakoniec.
Pripraviš zopár kupcov o mešec –
a už ťa, zbojník, vedú v železách.

DIEVČATÁ.Veru aj mier je veľmi čudná vec.

JÁNOŠÍK.Veru aj mier je veľmi čudná vec.

DIEVČATÁ.Veru aj mier je veľmi čudná vec.

SPOLU.Kat obesí ťa – ale nie je vrah.

JÁNOŠÍK.Frajerôčky štyri, prečo ste sa bili?

DIEVČATÁ.Pre teba, Jánošík, že sme ťa ľúbili.

JÁNOŠÍK.Aj ja som vás ľúbil.

DIEVČATÁ.Ty si nás neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

Veď ani jednej z nás vernosť si nesľúbil.

JÁNOŠÍK.Načo jednej sľúbiť, keď som ľúbil všetky?

DIEVČATÁ.Na tvojej mohyle zasadíme kvietky.

Keď prvý rozkvitne,

JÁNOŠÍK.zase mi deň svitne.

DIEVČATÁ.Nesvitne.

JÁNOŠÍK.A svitne.

DIEVČATÁ.Nesvitne.
JÁNOŠÍK.A svitne,
keď moja valaška šibeničku vytne.

*(Pokúša sa vytať valaškou šibenicu, ale nepodari sa mu to
a valaška mu vypadne z rúk.)*

DIEVČATÁ.Ach, život, život, to je čudná vec.

JÁNOŠÍK.Ach, život, život, to je čudná vec.

DIEVČATÁ.Ach, život, život, to je čudná vec

SPOLU.Smrť ti ho vezme – ale nie je vrah.

JÁNOŠÍK.A ja som vás ľúbil.

DIEVČATÁ.Ty si nás neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

JÁNOŠÍK.Ľúbil.

DIEVČATÁ.A neľúbil.

Ty si svoju vernosť slobodienke sľúbil.

Ty si svoju vernosť šibeničke sľúbil.

© ĽUBOMÍR FELDEK

NESMRTEĽNÁ LEGENDA

1)Jánošík – moja rodina

Legenda o slobodnom slovenskom junákovi Janošíkovi sa správa rovnako slobodne a stáva sa básnickou inšpiráciou pre každého, kto sa ňou chce dať inšpirovať. Tak slobodne pre kročila aj hranice, vstúpila do poľskej ľudovej piesne – aj do slávnej Bryllovej hry *Maľované na skle*.

To zas inšpirovalo mňa.

Maľované na skle – v poriadku.

Ale prečo by som nenapísal o Janošíkovi hru, ktorá by sa viac oprela o fakty?

Mám na to dokonca prednostné právo.

Narodil som sa v Žiline – som Janošíkov sused.

Ale nielen sused – aj príbuzný: jedna zo sesterníc mojej ženy sa vydala na Terchovú za mládenca, ktorý pochádza priamo z jánošíkovského rodu. Keď sa nám rodili deti, navzájom sme si chodili za kmotrov a pri takej príležitosti som vydržal celé dni a noci počúvať terchovské husličky i terchovské piesne.

Tam, na Terchovej, som aj najlepšie pochopil, že to ani nemôže jedno bez druhého byť: zbojnicky osud a zbojnicky spev. Spev by bol bez toho osudu prázdny, osud bez toho spevu neznesiteľný.

2)Legenda a fakty

Bryll sa historickému Janošíkovi čo najviac vzdialil – poľskejší bol preňho Janošík z piesní a povestí.

Pokiaľ ide o mňa, vôbec som sa nemienil vzdalovať Janošíkovi z piesní a povestí – no, ako vravím, zaujímal ma aj ten historický.

Preštudoval som si všetok dostupný materiál a zistil som, že inštinkt ľudu je naozaj geniálny.

Historický Juraj Janošík bol presne taký junák, akého si vysníval ľud.

Záznamy jeho výpovedí na mučidlách hovoria, že sa držal statočne: nikoho zo svojich druhov nevyzradil. Menoval iba tých, ktorí už boli mŕtvi. O Uhorčíkovi vypovedal, že „skapal na Kremnických horách“ – hoci vedel, že Uhorčíka chytili spolu s ním a sedí takisto v mikulášskom väzení, ibaže pod

menom Martin Mravec.

Z obžaloby vyplýva, že Jánošík síce zbíjal, no nezabíjal – Čemického obžaloba ho neviní z nijakej vraždy.

Zo zachovaných dokumentov sa dozvedáme aj to, že Jánošík naozaj nazbierané veci rozdával – v jednej svojej výpovedi tvrdí, že prstienky rozdal dievkam na Terchovej.

Mimochodom – dokumenty svedčia aj o tom, že obhajca Palugyay sa usiloval Jánošíka zachrániť všetkými silami. Tak mu to velila jeho profesionálna povinnosť a česť. Napriek krutosti tých čias môže v nich teda slovenská justícia hľadať svoje zdravé korene – a keby sa hľadalo meno pre nejakú advokátsku medailu, mohla by sa spokojne volať Palugyayova. (Stalinská justícia, ktorá v päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia de facto zrušila inštitút obhajcu, rozhodne teda nemala nič spoločné s našimi domácimi tradíciami.)

Rovnako ako Jánošíkov príbeh je pozoruhodný aj ten Uhorčíkov.

Dokumenty naznačujú, že s najväčšou pravdepodobnosťou to bol cisársky vojak Jánošík, kto pomohol zbojníkovi Uhorčíkovi na slobodu z bytčianskeho väzenia – a potom zbehol za ním. To vysvetľuje, prečo Uhorčík, keď sa rozhodol oženiť sa a zmeniť si meno, prepustil zbojnícke kapitánstvo práve Jánošíkovi.

Je isté, že ani potom, keď sa stal Uhorčík alias Martin Mravec mestským hudcom v Klenovci, Jánošík s ním neprerušil kontakt. Uhorčík ostal zrejme Jánošíkovým „spravodajským dôstojníkom“. Napokon – zlapali ich, keď sa práve spolu zabávali v Klenovci. Jánošíka potom súdili za zboj a „Martina Mravca“ za prekryvanie nazbieraných vecí. V priebehu necelých dvoch mesiacov ich oboch popravili – Jánošíka 13. marca a Uhorčíka 21. apríla 1713. Na to, že Martin Mravec je Uhorčík, prišli vyšetrovatelia až po poprave Jánošíka.

Skutočný príbeh tejto zbojníckej dvojice sa priamo núkal za jadro divadelnej hry – lepší sa nedal vymyslieť.

No ani ďalšie udalosti, ktoré pomohli vyrásť dramatickej štruktúre, nebolo treba vymýšľať – takisto sa stali.

Historickým faktom je ozbýjanie generálskej vdovy Schardonovej, ktorá mala cisársky glejt a liptovská župa jej musela nahradiť škodu. To vlastne nepriamo spôsobilo Jánošíkovo a Uhorčíkovo zlapanie – liptovskú župnú vrchnosť ozbýjanie Schardonovej naozaj mimoriadne rozhnevalo.

Historickým faktom je aj ozbýjanie žilinského kupca Šípoša, takisto Jánošíkov životopis, ako ho rozpráva vo svojej villonovskej balade, do bodky autentické sú citáty zo súdnych protokolov – autentický je i celý rad ďalších drobnejších motívov.

A – dovoľme si tú nadsádzku – dodatočným historickým faktom sa stal aj príbuzenský vzťah medzi Karolom VI. a Uhorčíkom. Pôvodne som si vymyslel túto rozprávku, aby som zostal verný ľudovej tradícii, ktorá historické fakty povyšovala na legendy tak, že ich snúbila s odsakujúcimi guľkami, čarovnými žilkami v opasku a inými krásnymi básnickými výmyslami (o čom svedčí aj citát z *Smrti Jánošíkovej*, ktorý som použil v 9. obraze II. časti hry). Pri rozvíjaní toho svojho výmyslu som si dovoľil históriu trošku prispôbiť – Mária Terézia, ktorú v mojej hre Karol VI. už učí sedieť na tróne, v skutočnosti vtedy nebola ešte na svete. No inak problém s mužským potomkom Karol VI. naozaj mal – a keď som dodatočne, už po napísaní hry, zisťoval, kedyže to vlastne podpísal Pragmatickú sankciu, skoro som spadol z nôh: podpísal ju 19. apríla 1713 – teda presne v deň, keď sa začalo rozhodovať o tom, že príde o syna, ktorého som mu vymyslel. V ten istý deň sa totiž v Mikuláši začal hrdelný proces s Uhorčíkom.

Popustiť uzdu fantázii – najjednoduchší spôsob, ako sa priblížiť k pravde.

3) Prvá verzia

Prvá verzia hry sa volala *Jánošík podľa Vivaldiho* a mala premiéru v roku 1979 v Štátnom divadle v Košiciach. Režiroval ju Václav Martinec a autorom hudby bol Jaroslav Filip. Ten potom hudbu napísal ešte raz – keď hru uvádzalo bratislavské Štúdio S v réžii Pavla Haspru.

Hru si obľúbili aj ochotníci – v istom období ju na Slovensku súčasne hrali dve profesionálne divadlá a asi desať ochotníckych súborov, popritom sa hrala v Prahe aj Budapešti. Keby to niekomu vtedy zišlo na um, mohol byť pozoruhodnou divadelnou udalosťou festival, kde by sa všetky tie inscenácie stretli a súčasne by sa hrali na rôznych javiskách – tak ako sa v stredoveku hrával ten istý biblický príbeh súčasne

na niekoľkých vozoch.

Zaujímavé je, že ani jedna inscenácia sa nestala paródiou jánošíkovskej témy, dokonca ani vtedy nie, keď sa o to priamo pokúšala.

Aj v ľudovom podaní sa totiž jánošíkovská legenda dobre znáša s humorom. A tak pri všetkej veselosti, ktorá vládla na javiskách, tragédia dvoch hrdinov hry ostávala tragédiou a slávna jánošíkovská legenda slávnou jánošíkovskou legendou.

Niet sa tu čomu čudovať. Jánošík mal v opasku čarovnú žilku – vďaka nej je jánošíkovská legenda nezničiteľná.

4)Hra po dvadsiatich rokoch

Keď sa po dvadsiatich rokoch začali divadlá k hre vracat', vrátil som sa k nej aj ja.

Z príležitosti uvedenia hry v Slováckom divadle v Uherskom Hradišti som hru prepracoval prvý raz. Potom ešte raz, keď sa ju rozhodli uviesť ochotníci v Liptovskom Hrádku. A ešte do tretice – keď jej uvedenie pripravovalo Divadlo J.G.Tajovského vo Zvolene.

Potrebu prepracovať ju som nepocítil preto, že by som hru chcel aktualizovať. Naopak: uvedomil som si, že jánošíkovská legenda je o to krajšia, o čo menej sa aktualizuje. Netreba ju ani komentovať. V staršej verzii celý príbeh v závere zhrnul Katarínkin monológ – škrtám ho, bol zbytočný. Celkom stačí, ak hru dopovie iba šum tej hory, o ktorej Jánošík spieva:

*Pánboh sa pomýlil, keď stvoril rovinu –
gulky tam lietajú, chlapci od nich hynú.
No ja to napravím – do hory sa vtisnem.
Stromy ma ochránia – na jednom odvisnem.*

Z odstupu času som si uvedomil aj to, že do ľudovej legendy nepatrí manželský trojuholník. Odstránil som ho tak, že som z Katarínky urobil Jánošíkovu sestru. Keď teraz v závere prvej časti ležia všetci traja v jednej posteli, neznamená to nič iné, iba to, že zrejme viac postelí nemajú.

Jánošík takto ostáva slobodným junákom v oboch významoch toho slova – patrí všetkým dievčatám, zatiaľ čo ženatý Uhorčík iba jednej.

V scéne ozbijania kupca Šípoša som odstránil epizódu s nočníkom. Väčšinou ju divadelné súbory zvládali vkusne, ale čert nespí. Som presvedčený, že tá scéna je teraz elegantnejšia.

A pretože som posilnil prírodné pozadie celej hry, les po núkol aj nový názov: *Z dreva vyrezané.*

L U B O M Í R F E L D E K